

Stilovi književne kritike u kritikama dobitnika nagrade Julije Benešić

Božić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:780867>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-23**



Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Marija Božić

**Stilovi književne kritike u kritikama dobitnika
nagrade *Julije Benešić***

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Jukić

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Marija Božić

**Stilovi književne kritike u kritikama dobitnika
nagrade *Julije Benešić***

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana teorija i povijest književnosti

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Jukić

Osijek, 2017.

Sadržaj

0.	Sažetak.....	0
1.	UVOD	1
2.	O KRITICI	2
3.	ĐAKOVAČKI SUSRETI HRVATSKIH KNJIŽEVNIH KRITIČARA I NAGRADA JULIJE BENEŠIĆ	5
4.	IVAN JURIN BOŠKOVIĆ – subjektivnošću do uvjerljivosti prosudbe.....	6
5.	TONKO MAROEVIĆ – fotografska kritika	9
6.	BRANIMIR DONAT – biografska beletristika.....	12
7.	ZDRAVKO ZIMA – znanstveno i osobno.....	15
8.	MIRKO TOMASOVIĆ – marulološke kritike.....	17
9.	KREŠIMIR BAGIĆ – oštar korekcijski rukopis	19
10.	JULIJANA MATANOVIĆ – od autobiografije do kritičarske fotografije	21
11.	MILOVAN TATARIN – iskustvena kritika	24
12.	STANISLAV MARIJANOVIĆ – zavičajni portreti	30
13.	SREĆKO LIPOVČAN – kazališne kritičarske polemike.....	32
14.	BOŽIDAR PETRAČ – transcendentna i duhovna kritika.....	34
15.	BORIS DOMAGOJ BILETIĆ – jezikotvornost kritike	36
16.	VINKO BREŠIĆ – duhovitost, asocijativnost i eksplicitna prosudbenost.....	39
17.	GORAN REM – književna i medijska kritika; intertekstualnost i intermedijalnost	41
18.	DARIJA ŽILIĆ – konkretnost, objektivnost i konciznost kritike	45
19.	BRANKO ČEGEC – kritika položaja književne kulture; otpor marginalizaciji knjige	47
20.	LJERKA CAR MATUTINOVIĆ – komparatistička interpretacija svijeta i teksta.....	49
21.	MARIO KOLAR – eksplicitnost u znanstvenom pristupu.....	51
22.	DAVOR ŠALAT – zrcaljenje i ogledanje suvremene domaće poezije.....	53
23.	IVICA MATIČEVIĆ – mjera za ironiju, subjektivnost i provokaciju	55
24.	KOMPARATIVNI UVID U STIL KNJIŽEVNE KRITIKE ĐAKOVAČKIH LAUREATA..	58
25.	ZAKLJUČAK	61
26.	LITERATURA.....	62
26.1.	Popis izvora:	62
26.2.	Popis citirane literature:.....	63

0. Sažetak

Rad će se baviti stilom hrvatske književne kritike posljednjih dvadeset godina. Na primjeru knjiga nagrađenih kritičara opisat će se stil njihova kritičarskoga diskursa kako bi se dao prikaz različitih stilskih modela na korpusu nagrađenika Julija Benešića. Rad će time donijeti i uvid u različite stilske modele hrvatske književne kritike. Stil kritičarskoga pisma lauerata analizirat će se na temelju nekoliko kategorija kao što su kritičarski subjekt, implicitan ili eksplicitan vrijednosni sud, subjektivnost, (receptijski ili opusni) kontekst, korpus kritičkih tekstova, biografski podaci, tipovi početka i tipovi razrade. Sve će kategorije biti potkrijepljene pripadajućim dijelovima tekstova. Na kraju će se, na temelju pojedinačnih analiza, iznijeti zaključak o stilu hrvatske književne kritike kroz komparativnu sintezu svih kategorija analiziranih predložaka.

Ključne riječi: stil, hrvatska književna kritika, Đakovački susreti, nagrada *Julije Benešić*

1. UVOD

Tema rada nosi naslov *Stilovi književne kritike u kritikama dobitnika nagrade Julije Benešić*. U teorijskom se dijelu rada polazi od definiranja književne kritike iznošenjem njezinih temeljnih obilježja prema Vlatku Pavletiću, Rolandu Barthesu, Paulu de Manu, Svetozaru Petroviću i Krešimiru Bagiću. Osim toga, donosi se i uvid u tradiciju održavanja Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara, kao i nagrade koje se pritom dodjeljuju. U razradi će se analizirati elementi kritike u dvadeset i jednom poglavlju, odnosno na korpusu knjiga kritika dvadeset i jednoga nagrađenika Susreta te će se, na temelju analiziranih kategorija, pokušati dati uvid u stil kritičarskog pisma nagrađenih hrvatskih književnih kritičara. Kategorije koje će se istražiti su kritičarski subjekt, implicitan ili eksplicitan vrijednosni sud, subjektivnost, (recepcijski ili opusni) kontekst, opisani korpus te tipovi početka i tipovi razrade. Takva će se analiza vršiti trima postupcima: uočavanjem navedenih kategorija, njihovom kontekstualizacijom i interpretacijom. Na kraju će se, u posljednjem poglavlju, načiniti komparativni uvid u stil književne kritike đakovačkih laureata te sintezna usporedba opisanih kritičarskih stilova i pokušati donijeti zaključak kako o kriterijima pri dodjeli nagrade, tako i o mogućem uvidu u stil hrvatske kritičarske produkcije.

2. O KRITICI

Kritika se kao posebna vrsta razvijala prilično sporo i tek je u XIX. st. dostigla vrijednost suvremenog književnog stvaralaštva. Vlatko Pavletić pojašnjava kako je kritika stara kao i umjetnost (javljala se isprva kao usmena književnost), ali se kao posebna vrsta prilično sporo razvijala.¹ Tek pod utjecajem Kantova kriticizma, naglim razvitkom štamparske industrije, širenjem pismenosti, kulture i građanske demokracije, a osobito pojavom novina i časopisa, kritika uzima sve više maha, nalazi adekvatni oblik, postavlja sebi cilj i zadatke te na kraju zauzima zasluženno mjesto među ostalim književnim vrstama.

Pavletić donosi dva značenja riječi kritika: književno i razgovorno. U govornom se jeziku pod kritikom često podrazumijeva „kritiziranje“ tj. prigovaranje, ukazivanje na nedostatke, iznošenje mana i negativnosti, dok u književnosti kritikom zovemo i takvo djelo u kome se isključivo hvali, afirmira, pa i glorificira.

Svetozar Petrović književnu kritiku definira kao *kreativnu aktivnost (odnosno rezultat kreativne aktivnosti) kojom se kritičarevu doživljaju djela utvrđuje kontekst, i ono se (djelo) njime (kontekstom) tumači i prema njemu vrednuje.*²

Pavletić smatra kako suština kritike nikako nije u karakteru suda već u sudu kao takvom, bio on pozitivan ili negativan, kritičar ipak rasuđuje, a upravo ga to i čini kritičarom. To je vidljivo i u etimologiji jer prema grčkom korijenu riječi (*kritikos, krinein*), „kritizirati“ je značilo „prosuđivati“ i, uopće, ispitivati svojstva nekog predmeta pa se od toga razvio i termin kritika za označavanje duhovnog i umnog djelovanja zasnovanog na sposobnosti prosuđivanja i utvrđivanja značajki, a kasnije i estetske vrijednosti pojedinih ostvaraja.

Kritika je i određeni vidljivi odnos: odnos subjekta prema objektu ili drugom subjektu. Književna je kritika prema tome odnos, sud izražen riječima s namjerom da se izrazi dojam, tj. utisak koji je na kritičara ostavilo neko književno djelo, ili da se utvrde osobitosti, značenje i vrijednost umjetnine te smisao pjesnikova prisustva.

¹ Izvori su i preteče današnje književne kritike u antici, osobito u djelima retoričara: Cicerona, Tacita, Kvintilijana i dr. (Pavletić, Vlatko, *Hrvatski književni kritičari I*, Školska knjiga, Zagreb, 1958.)

² Petrović, Svetozar, *Priroda kritike*, Liber, Zagreb, 1972., str. 319

Međutim, da bi neki sud o književnosti prerastao spontanu pobudu i postao književnom kritikom, mora da je ne samo obrazložen i impresivan, već i stiliziran, tj. iskazan odgovarajućim sredstvima književnoga izraza.

Vlatko Pavletić smatra da je kritički stav izražen na tri načina, prvo *impresionistički* (impresija, izraz dojma prema objektu, sud, ali ne presuda), zatim *analitički* (provjeravanje prvotnih utisaka, revidiranje površnih sudova – jedino analitička kritika ima snagu argumenta jer više teži dokazima nego efektima; umjesto subjektivnosti, objektivnost) i na kraju *sintezno* (jezgrovito rezimiranje rezultata analiza i donošenje definitivne ocjene).

Kritiku je Pavletić podijelio na *pjesničku* (karakterizira ju naglašeno osobni stil, a nerijetko i prvo lice jednine), *znanstvenu* (metodičnost, istraživanje podataka, objektivnost, smisao za historičnost i pronalaženje paralela) i *publicističku/žurnalističku* (uglavnom je polemički zaoštrena ili izaziva polemike).

Roland Barthes je u svom kratkom opisu kritike istaknuo kritičku istinolikost, objektivnost, ukus, jasnoću, komentar i čitanje. I Barthes i Petrović zauzimaju isti stav po pitanju subjektivnosti: *Pod „subjektivnom“ kritikom obično se razumijeva izlaganje posvema prepušteno nahodjenju nekog subjekta, koji ne vodi nikakva računa o objektu te koji se navodno može (da bi bolje podlegao optužbi) svesti na anarhično i brbljavo izražavanje pojedinačnih osjećaja. Na to bismo već sad mogli odgovoriti da sistematizirana subjektivnost, to jest kultivirana subjektivnost (subjektivnost koja izvire iz kulture), podvrgnuta golemim ograničenjima što i sama ishode iz simbola djela, ima možda više izgleda da se približi književnom predmetu od neobrazovane objektivnosti, slijepe u odnosu na samu sebe, koja se zaklanja iza doslovnosti kao iza neke prirode.*³

Ili kako bi taj izraz objasnio Petrović: *Kritičarevo doživljavanje svijeta nije identično mojemu, i kritičarev doživljaj djela neizbježno je subjektivan, a neizbježno je subjektivan i kritičarev sud o djelu i njegovo tumačenje djela. U drugoj sam prilici potpunije objasnio da subjektivan sud nije isto što i samovoljan, hirovit i neobrazložen sud, da o kritici ustvari možemo govoriti tek kad je sud na neki način obrazložen, da se, međutim, razlaganje književnokritičkog suda ne može zamisliti kao njegovo dokazivanje da je ono uvijek u biti prikazivanje konteksta prema kojemu se djelo čita, pokušaj da se u subjektivnom doživljaju nađe sudu opravdanje.*⁴

³ Barthes, Roland, *Kritika i istina*, Algoritam, Zagreb, 2009., str. 59

⁴ Petrović, Svetozar, *Priroda kritike*, Liber, Zagreb, 1972., str. 322

Paul de Man govori o krizi moderne kritike te donosi pregled formalističke, marksističke, nove i tematske kritike. U jednom trenutku zaključuje kako je prvo glavno obilježje suvremene kritike upravo njena težnja da od poezije očekuje da izmiri suprotnosti, *da u njoj vidi delanje koje će omogućiti zatrpavanje ponora koji razdire Biće. Tu nadu gaje – u veoma različitim vidovima – pozitivistička formalistička kritika, marksistička kritika, kritika koja je zaokupljena problemom čovjekovog spasenja i kritika koja se bavi supstancijom.*⁵

Slično je viđenje Krešimira Bagića koji je iznio zanimljivu tezu o jednom obliku postkritike kojeg je nazvao *korekcijskim rukopisom*, odnosno o tome kako postkritika treba korespondirati s postmodernom književnošću i to tako da poprimi oblik svojevrsnog korekcijskog rukopisa, čije su karakteristike: pripovijedanje, individualnost, „prepisivanje literature“ i esejiziranost.⁶ *Pripovijedanje* označava preferiranjem „priče“ koja će čitatelja provocirati, neovisno je li pročitao tekst na koji se referira ili ne, *individualnost* bi se odnosila na poosobljavanje kritičareva iskustva čitanja književnosti, „*prepisivanje literature*“ označava svojevrsno ispunjavanje praznih mjesta u pročitanoj tekstu dok bi *esejiziranost* označavala tendenciju da se i književna kritika, kao i književno pismo, polako esejizira.

Bagić na kraju zaključuje kako bi postkritika bila, djelomice, „novo stvaranje“ ikoničnoga literarnog pisma, jedno od mogućih čitanja, nadopisivanje teksta, ali i da se postmodernu kritiku tek treba stvoriti.

⁵ De Man, Paul, *Problemi moderne kritike*, Nolit, Beograd, 1975., str. 77

⁶ Bagić, Krešimir: *Književna kritika kao korekcijski rukopis*, u: Četiri dimenzije sumnje, Quorum, Zagreb, 1988., str. 354

3. ĐAKOVAČKI SUSRETI HRVATSKIH KNJIŽEVNIH KRITIČARA I NAGRADA JULIJE BENEŠIĆ

Kao jedna od najtrajnijih pratećih priredbi Đakovačkih vezova, već se dvadesetu godinu održavaju Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Tradicija susreta ima za cilj pregledno praćenje hrvatskoga književnog stvaralaštva i proizvodnje, pjesničke, dramske i kritičke, *da se njezin značenjski sustav svake godine kritički predoči i vrednuje, da se sustavno pridonosi ugledu i značenju hrvatske književnosti, književne kritike i kritičara koji ustrajno djeluju i posreduju između pisaca i čitatelja u periodici i medijima, da književne vrijednosti izađu na vidjelo, kao i da se potiče, prosuđuje i unaprjeđuje razvoj i smjerovi književne kritike u Republici Hrvatskoj.*⁷

Susreti su započeli prije dva desetljeća, u vremenu kada suvremena tehnologija nije bila tako „agresivna“ kao danas i kada su tiskani mediji, dnevne novine i časopisi, imali stalne rubrike za praćenje književnosti. Danas, u internetovskom vremenu e-knjiga, portala, facebook-a, instagrama i blogova, književna kritika više ne živi kao nekada, njezin je život pretočen u druge medije. Osim toga, pojavila se *nova generacija književnih kritičara, sa specifičnim pogledom na književnost i književnu kritiku, drugačije teorijski potkovanih.*⁸

Ali, unatoč svemu, kritika i dalje opstaje. Doduše, u nekom drukčijem obliku, u virtualnoj, više nego u tiskanoj stvarnosti, zbog čega se ravnopravno natječu i oni koji svoje radove objavljuju na internetu i u različitim elektroničkim medijima.

Dakle, svake se godine na Đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara dodjeljuju dvije nagrade: jedna je Nagrada Julija Benešića za najbolju književnokritičku knjigu objavljenu između dva susreta, dok je druga Povelja uspješnosti Julija Benešića za pisane kritike tijekom godine, objelodanjene u časopisima i zbornicima, odnosno za književnokritički doprinos. Ovaj će se rad baviti isključivo nagradom za objavljenu knjigu kritika te će se u dvadeset i jednom poglavlju, koliko je i bilo laureata u kategoriji najbolje kritičarske knjige, provesti analize kritičarskog stila (đakovačkih) laureata.

⁷ Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Zbornik I, str. 91-94., Matica hrvatska Đakovo, Đakovo, 1998.

⁸ Mirko Ćurić: *(Prvih) dvadeset godina Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara*, u: Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2017., str. 7

4. IVAN JURIN BOŠKOVIĆ – subjektivnošću do uvjerljivosti prosudbe

Ivan Jurin Bošković, književni kritičar „Slobodne Dalmacije“, prvi je laureat nagrade Julije Benešić 1998. godine. Priznanje je primio za knjigu *Prozna vremena* (1997.) koja donosi izbor iz njegova dvadesetogodišnjega kritičarskoga rada. Knjiga sadrži 111 kritika, a korpus tekstova kojima se kritički pristupa čini hrvatska proza 20. stoljeća (Aralica, Bogišić, Brešić, Cvitan, Čegec, Donat, Fabrio, Gavran, Glavašević, Gotovac, Jergović, Kušan, Krmpotić, Pavličić, Rogić Nehajev, Nemec, Majdak, Maković, Maleš, Pavletić, Slamnig, Stamać, Šegedin, Šoljan, Tomaš, Torbarina, Tribuson, Vrkljan, Vladović, Zima).

Knjiga je, sadržajno, ukomponirana prema abecednom kriteriju popisa autora što objašnjava i podnaslov ove knjige: *Osobni abecedarij*. Nema podjele na tematske krugove, dakle, kriterij komponiranja je isključivo – abeceda. Među kritikama, uglavnom reprezentativnih djela hrvatske proze 20. stoljeća, ističe se i jedna kritika Bagićevog izbora (*Poštari lakog sna*) iz književnoga časopisa *Quorum*, kao i kritika *Rječnika Trećeg programa*.⁹

Tipovi su započinjanja Jurišićevih kritika različiti. U nekim se kritikama već u prvoj rečenici teksta zna pronaći svojevrsan, subjektivni sud o samom djelu, bez prethodnog recepcijskog ili opusnog konteksta: *Ovu knjigu ponajprije doživljam kao umjetnički respektabilnu varijaciju teme o mjestu kao sudbini*.¹⁰ Ili: *Valjda nisam jedini koji će nakon ove knjige doći u opasnost izjaviti kako je Pavličić bolji feljtonist nego romanopisac*.¹¹ Obje su rečenice upravo prve rečenice kritičkih tekstova, a funkcija bi takvog započinjanja kritike mogla biti u pokušaju ostvarenja kontakta s čitateljem kojega ponekad najviše zanima samo vrijednosni sud o djelu (ili autoru) koji najčešće dolazi u zadnjim redovima kritike. Također, izjave poput one o Pavličiću zasigurno privlače pozornost čitatelja kojega će tada zanimati i nastavak argumentacije što ujedno objašnjava i funkciju takvoga početka. U prilog tome ide i teza Krešimira Bagića koji je, kao jednu od karakteristika korekcijskog rukopisa¹² naveo *pripovijedanje* u kojemu kritičari *moraju preferirati „priču“ koja će čitatelja provocirati,*

⁹ Treći program Hrvatskoga radija, Zagreb, 1995.

¹⁰ J. Bošković, Ivan: *Dug nacionalnoj temi. Tonča Anković: Optužnica*, u *Prozna vremena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 9

¹¹ J. Bošković, Ivan: *Pamćenje prolaznog. Pavao Pavličić: Prolazna soba* u *Prozna vremena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 245

¹² Svojevrsni oblik postkritike, čije su karakteristike pripovijedanje, individualnost, „prepisivanje literature“ i esejiziranost

neovisno je li pročitao tekst na koji se kritičar (kao) referira ili ne.¹³ Informacija o Pavličiću, na samom početku kritike, upravo to i čini – provocira čitatelja koji nakon toga traži argumentaciju u ostatku kritičkoga teksta, neovisno poznaje li čitateljska instanca Pavličića kao feljtonista ili romanopisca i ima li uopće ikakvo iskustvo u čitanju Pavla Pavličića.

Jedan od tipova započinjanja su i poetološko-stilske informacije o autoru ili djelu, primjerice: *Branko Čegec jedno je od onih imena hrvatske kulturne zbilje kojemu je književnost, bilo kao produkcija, bilo kao recepcija, najdublja odrednica.*¹⁴ Ili: *Da se od uvozne tehnologije i domaće pameti dade napraviti dobar (krimić) roman, pokazao je Tribuson knjigom Made in USA; izdignuvši krimić iznad efemerne književne prakse, izrasle na margini književnih interesa, dokazao je da posjeduje legitimitet relevantne književne činjenice.*¹⁵ Funkcija takvog početka kritičkoga pisma također je i iznošenje (više-manje subjektivnog) doživljaja autora, dok je primarnoj funkciji cilj prikazati određene poetološko-stilske karakteristike autorova djela.

Početak kritike je svakako i opusni kontekst autora o kojemu piše, primjerice: *Još od „skitnji“, Peić je stalno prisutan u prostorima hrvatskog književnih događanja: „Crno zlato“, „Jesen u Poljskoj“ i „Ljubav na putu“ posjeduju trajne, umjetnički nepotkupljive rezonanse u kojima se, kroz temperaturu osobne i prepoznatljive rečenice, otkriva pisac i njegova duhovna priroda: skitati, landrati, „probisvijetiti“-pisati!*¹⁶ Funkcija takvih početaka je predstaviti autora i njegovu bibliografiju, kao i pokazati vlastito književno znanje odnosno kapacitet pročitana, kao i kritičku sposobnost povezivanja jednog književnog opusa na razini stila.

Također, Bošković u nekim kritikama iskorištava uvodni dio za informaciju o književnoj zbilji svoga vremena, a takve su informacije ponekad i odraz njegova osobnog, subjektivnog stava o domaćoj književnoj produkciji, ali i iskustva vlastitoga kritičkoga pisma: *Godinama recenzirajući domaće naslove, rijetko sam bio u prilici upozoriti na knjige koje su svojom vrijednošću iskakale izvan serijala literarne konfekcije i standardizirane žanrovske produkcije. U obilju napisanoga koje ponajčešće nije nadilazilo razinu pismenosti*

¹³ Bagić, Krešimir: *Književna kritika kao korekcijski rukopis*, u: Četiri dimenzije sumnje, Quorum, Zagreb, 1988., str. 354

¹⁴ J. Bošković, Ivan: *Autonomna pozicija. Branko Čegec: Fantom slobode* u Prozna vremena, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 55

¹⁵ J. Bošković, Ivan: *Korektno i površno. Goran Tribuson: Siva zona* u Prozna vremena, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 330

¹⁶ J. Bošković, Ivan: *Putopisna poslastica. Matko Peić: Evropske skitnje* u Prozna vremena, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 253

*usmjerenoškolske zadaće, rijetki su trenuci u kojima je europski duhovni citat zaživio u mjeri individualiziranog otiska, što se mogu omjeriti s europskim idejama i klimom na koje smo upućeni snagom egzistencijalne i sudbinske nužnosti.*¹⁷

Kritičarski subjekt Ivana J. Boškovića najčešće je u obliku neutralnog, znanstvenog diskursa, ali se unutar teksta može pojaviti i u „Ja“ obliku, dakle u prvoj osobi jednine: *držim, uvjeren sam...* Ali često i u prvoj osobi množine: *Nema sumnje da bismo... / ... pred nama su zanimljiva svjedočenja...*

Tipovi razrade u kritikama Ivana Boškovića uglavnom donose informacije o djelu u vidu sažetka fabule i analize određenih književnih ili narativnih postupaka, a sukladno tomu donose se i različite poveznice, usporedbe s djelima koje je prepoznao na temelju vlastitoga iskustva čitanja: *„Bjegovi od povijesti i bjegovi za poviješću“, da parafraziram junaka jedne od Fabrijevih proza...*¹⁸ Dakle, Bošković argumentaciju oblikuje iskustvom čitanja, ali i prosudbenim poantama. Vrijednosni se sud u kritikama Ivana J. Boškovića tako pojavljuje poprilično eksplicitno, a autor svoje prosudbene stavove artikulira i prije same interpretacije teksta: *Iako Majdakova manufaktura već duže vrijeme očituje znakove zamora materijala i sve više postaje konfekcija koja teško uspijeva uzbuditi, nije lišena spisateljskog aktiviteta niti je neprobavljiva tiskovina s atributima skribomanstva i neukusa.*¹⁹

Dakle, stil Boškovićeve kritike sadrži i jednu subjektivnu razinu što se može uočiti upravo u prosudbenim komentarima, neovisno gdje su u tekstu smješteni. Na taj se način vrši i svojevrsna komunikacija s čitateljem, a osim što se ne dovode u pitanje kapacitet i poznavanje pročitanooga, utječe se i na uvjerljivost prosudbe.

¹⁷ J. Bošković, Ivan: *Prisno knjigovodstvo vremena. Željka Čorak: Krhotine*, u: *Prozna vremena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 57

¹⁸ J. Bošković, Ivan: *Dug nacionalnoj temi. Tonča Anković: Optužnica*, u: *Prozna vremena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 9

¹⁹ J. Bošković, Ivan: *Štivo za gableatz. Zvonimir Majdak: Oproštajni gableatz*, u: *Prozna vremena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 166

5. TONKO MAROEVIĆ – fotografska kritika

Knjiga pjesničke kritike Tonka Maroevića pod nazivom *Klik!* nagrađena je za najbolje književnokritičko djelo 1999. godine. Maroević, povjesničar umjetnosti, likovni kritičar, pjesnik i prevoditelj, u svojoj je knjizi opisao korpus hrvatskog pjesništva između 1988. i 1998. godine, što potvrđuje i podnaslovom: *Trenutačni snimci hrvatskog pjesništva (1988.-1998.)* Maroević to razdoblje naziva jako teškim, desetljećem u kojem je poezija sačuvala svoje dostojanstvo jer se nije dala zarobiti; djelomično je odgovorila na izazove vremena, ali nije izgubila svoju razinu.

118 kritika ukomponirano je prema kronološkom kriteriju, odnosno prema godinama rođenja pjesnika o kojima se raspravlja, *od najstarijeg prema najmlađemu*, navodi Maroević u Proslovu. Bogati raspon pjesničkih imena o čijim je zbirka kritički pisao, kreće se od Nikole Šopa, Dragutina Tadijanovića, Vesne Parun, Zvonimira Goloba, Slavka Mihalića, Ivana Slamniga, Vlade Gotovca, Antuna Šoljana, Zvonimira Baloga, Tončija Petrasova Marovića, Dalibora Cvitana, Josipa Severa, Arsena Dedića, Zvonimira Mrkonjića, Luke Paljetka do Borbena Vladovića, Ivana Rogića Nehajeva, Zvonka Makovića, Milorada Stojevića, Branka Maleša, Anke Žagar, Branka Čegeca, Krešimira Bagića itd.

Tipovi započinjanja Maroevićevih kritika uglavnom su bibliografske informacije ili informacije kojima predstavlja pjesnika ili njegov književni status: *Za pjesnika Nikolu Šopa obično se kaže da se najcjelovitije razvijao, da je svojim opusom ostvario dotad neviđenu amplitudu poetskog iskustva u novijoj hrvatskoj književnosti.*²⁰

Jednu od kritika posvećenih Slavku Mihaliću (ukupno ih je u knjizi zastupljeno čak šest) započinje prepričavajući i ukratko analizirajući posljednji tekst Mihalićeve zbirke. Nakon tog postupka, slijedi Maroevićeva isprika: *Neka nam bude oproštena ova „licentia critica“, prepričavanje „sadržaja“ pjesme drskim rezovima kroz njezino tkivo.*²¹ Ipak, funkcija je takvoga postupka bila interpretacijom pjesme prikazati Mihalićevu tendenciju ka sudbini pjesnika „čudotvorca“ što Maroević u nastavku i sam priznaje: *Ali ishod ovakve simplifikacije*

²⁰ Maroević, Tonko: *Stvorenja i stvari u svemiru. Zaključni ciklusi Nikole Šopa*, u: *Klik!*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 9

²¹ Maroević, Tonko: *Čarobne riječi. Slavko Mihalić: Zavodnička šuma*, u: *Klik!*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 65

i vulgarizacije pokazuje da Mihalića još uvijek ponajprije zanima sudbina pjesnika čudotvorca, sloboda demijurga riječi koji iz rasapa i ništavila ponovo uspostavlja svoj svijet. Ovakav postupak odgovara još jednoj karakteristici Bagićeve korekcijskoga rukopisa koju je nazvao *prepisivanje literature* u kojemu je postkritički tekst svojevrsno „opisivanje razumijevanja“ (Paul de Man), ispunjavanje praznih mjesta u pročitanoj tekstu ili rastakanje tekstualnih očitosti. Dakle, započinjući kritiku interpretacijom pjesme (i to posljednje u zbirci), donose se određene nove informacije kojima se ulazi u ostatak kritičke argumentacije.

Subjekt je, kao i u navedenoj kritici, često prikazan kroz „mi“ instancu, a jedna od zanimljivosti upravo ove kritike o Mihalićevoj zbirci je u tome što ona komentira samu sebe, odnosno svoj način argumentacije, ali koristeći se subjektom u množini: *Možda činimo nepravdu knjizi lijepo nazvanoj „Zavodnička šuma“ što razgovor o njoj započinjemo naopačke, s kraja i iz optike dnevne prepoznatljivosti.*²² Tek u tom dijelu dolazi do predstavljanja (petnaeste) zbirke Slavka Mihalića, sve ranije rečeno bilo je interpretativno pristupanje tekstu kroz analizu. „Mi“ instanca doživljajnog prostora teksta čini čitatelja bliskim autoru, briše barijere između njih te na jedan implicitan način ostvaruje komunikaciju s čitateljem. Ponekad se taj postupak ostvarenja komunikacije s čitateljem odvija i kroz simulaciju pitanja koje bi čitatelj, kao potrošač, mogao postaviti: *Ako su ovo tek osnove, kakva li će biti nadgradnja i dopuna? – pita se začuđeni potencijalni, eventualni „potrošač“ znajući ipak da je Rogić već davno i duboko postavio temelje svoje stihovne planimetrije i metričke ur(b)anistike.*²³

Kritičarsko pismo Tonka Maroevića u razradi uglavnom kontekstualizira tekst o kojemu piše te analizira zbirku na temelju stilskih, strukturnih i motivsko tematskih označnica.

Vrijednosni sud je najčešće implicitno izrečen na kraju kritike: *Sve što Mihalić svojim štapićem dodirne osjeti poseban svrbež i nespokoj, a u stvaranju plodna nespokojstva riječi su mu čarobne i prave.*

Maroevićev je stil upravo onakav kako ga je opisao u podnaslovu (*Trenutačni snimci*), a kasnije i u Proslovu, uspoređujući svoj rad s fotografijom: *Nastojeći izravno reagirati mogao*

²² Maroević, Tonko: *Čarobne riječi. Slavko Mihalić: Zavodnička šuma*, u: Klik!, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 66

²³ Maroević, Tonko: *Zemljopisni tjelopis. Ivan Rogić Nehajev: Osnove uranometrije*, u: Klik!, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 201

*sam samo reporterski skicirati dojmove, naznačiti glavne crte i tek u eventualnoj razradi zaokružiti male portretne medaljone. Zato i koristim za ovaj svoj rad usporedbu s fotografijom (čak s djelatnošću uličnoga snimatelja), a naslov knjige implicitno, uzgredno upućuje na ikoničke, koliko i na akustičke, foničke vrijednosti pjesništva. Jer tko da ne klikne kad slika ispadne uvjerljivo, tko da ne zadrži usklik kad ishod iznenadi očekivanja!*²⁴

Tim je postupkom Maroević vlastito kritičarsko pismo identificirao s drugim medijskim iskustvom, fotografijom, kojom je označio i stil na kojemu je temeljio svoje kritičke tekstove. I naslov i podnaslov njegove knjige kritika (*Klik!*, *Snimci*) upućuju na medij fotografije što poprilično eksplicitno evocira uronjenost u drugi medij, medij fotografije.

Svim je spomenutim kritičarima zajedničko korištenje drugomedijskih referenci u naslovima kao strukturno najizloženijim i najkontaktnijim dijelovima kritike, čak i onda kada u samoj kritici nema eksplicitno tematski i strategijski izvedenoga nastavka naslovne oznake, zaključuju Goran Rem i Sanja Jukić u svom radu²⁵ iako bi se u slučaju Tonka Maroevića moglo diskutirati o strategijski izvedenom nastavku njegova naslova i podnaslova, možda čak u strukturi samog kritičkog teksta, koji je poprilično kratak, ali sveobuhvatan, kao i „klik“ fotoaparata.

U intervjuu koji je Maroević dao povodom osvojene nagrade Julije Benešić, o pjesničkoj kritici kaže sljedeće: *Pisati o romanu ili o eseju znači govoriti o idejama, pisati o poeziji znači govoriti o stvarima koje možda nisu na prvi pogled uhvatljive, koje se ne daju lako definirati, ali s druge strane govore o senzibilitetu, govore o nečemu što je zapravo, sama srž kreativnog.*²⁶

Prema tome, Maroević, osim što pruža čvrstu kontekstualizaciju i analizu teksta, također ostvaruje komunikaciju s čitateljem rabeći simulativna pitanja kojima predviđa svojevrstan smjer daljnje interakcije, a upravo u samome pisanju o tekstu pronalazi esenciju kreativnosti.

²⁴ Maroević, Tonko: *Klik!*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1998., str. 7

²⁵ Rem, Goran; Jukić, Sanja: *Polimedijski subjekt suvremene hrvatske književne kritike na primjeru kritičarskog diskursa Davora Ivankovca, u kontekstu književne kritike đakovačkih laureata*, u: Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2015., str. 185

²⁶ Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2000., str. 104

6. BRANIMIR DONAT – biografska beletristika

Nagrada hrvatskih književnih kritičara „Julije Benešić“ dodjeljena je Branimiru Donatu, istaknutom hrvatskom književniku i to za dvije književnokritičke knjige: *Politika hrvatske književnosti i književnost hrvatske politike* i *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, objelodanjene 1998. godine. Stanislav Marijanović nazvao ga je jednim od najjačih kritičarskih osobnosti hrvatske književnosti koja se ne bavi dnevnim kritikom. Njegova veličina proizlazi i iz istraživačkoga rada na zanemarenim književnim fenomenima, kojima se bavio upravo u nagrađenim knjigama.

Objekte su knjige posvećene zanemarenim, marginaliziranim piscima i piscima-žrtvama, a razlog zašto se Donat bavi baš takvim autorima Zdravko Zima vidi u sljedeća dva razloga. Prvi je taj da ga vodi istraživački duh koji se buni protiv vladajućih stereotipa i kanoniziranih predrasuda, a drugi leži u činjenici da Donat vjeruje kako su za razumijevanje duha jednog vremena i jedne kulture minorni pisci prikladniji od onih velikih.

U *Politici hrvatske književnosti i književnosti hrvatske politike* bavi se piscima koji su prošli *tešku golgotu*²⁷ zbog političkih motiva, među kojima su: Niko Bartulović, utemeljitelj Orjuna i četničke ideologije; Đuro Vilović, svećenik i četnički adorant; Ante Ciliga, sudionik u mađarskoj revoluciji; Bele Kuna, političar i publicist koji je preživio gulag i Jasenovac; Andrija Hebrang (senior), prikazan kao hrvatski Dreyfus; Ante Pavelić sa svojim političkim romanom *Lijepa plavka*, pisanim korijenskim pravopisom te Ivo Andrić o kojemu Donat otkriva paralele sa endehazijskim poglavnikom Pavelićem.

Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika čine tri poglavlja: Prvi je nazvan *Krvavi thermidor*, a u njemu su zastupljeni Andrija Radoslav Glavaš, Zlatko Milković, Ivan Softa, Vinko Kos i Jerko Skračić. U drugom poglavlju pod imenom *Taoci* kriju se Rudolf Habeduš Katedralis, Savo Marković Štedimlija, Zvonimir Remeta i Jeronim Korner, dok se u trećem poglavlju nazvanom *Apatridi* nalaze Jozo Kljaković, Ivo Huhn, Marijan Mikac, Josip Blažina Jožčenko i Viktor Vida.

²⁷ Zdravko Zima: *Pisac sinteze* u: Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2002., str. 116

Dakle, Branimir Donat se u ovim dvjema knjigama bavi zanemarenim, zabranjenim korpusom tekstova i tema kojima pristupa isključivo istraživački, istražujući činjenice i koristeći se biografskom metodom zbog čega se ove knjige čitaju i kao zanimljiva biografska beletristika, navodi Stanislav Marijanović.

Vlatko Pavletić kao tip pjesničke kritike navodi i biografske studije za koje smatra da su kritički možda najzanimljiviji plod pjesničke kritike u kojima su uz pomoć činjenica produhovljenih maštom oživljeni likovi pjesnika. Iako knjige Branimira Donata imaju i takvu tendenciju, one ipak pripadaju znanstvenoj, a ne pjesničkoj kritici zbog razlike u tome što znanstveni duh traži dokaze i primjere, a djelima pristupa sistematski, promišljeno, nastojeći izvana prodrijeti u skrivenu suštinu služeći se svim sredstvima analize.

Pavletić dalje navodi kako ovu vrstu kritičara karakterizira metodičnost u radu, upornost u istraživanju podataka, objektivnost u interpretaciji, smisao za historičnost i sposobnost pronalaženja paralela i analogija. Donatove su knjige, među nagrađenima, posebne upravo zbog isključivo biografske argumentacije. Svakom je autoru pristupio jednakom posvećenošću, istraživši sve podatke predstavio je njihova književna djelovanja u društveno-političkom kontekstu njihova vremena, dajući tako potpunu sliku događaja, života, književnosti i političkih zbivanja u kojima su se našli autori o kojima piše.

Kritičarski je subjekt isključivo znanstveni, osim u prigodama kada autor donosi naputak o navođenju teksta i kada se pojavi „ja“ instanca: *Premda nije u skladu s dobrim ponašanjem, tekstove citiram „in extenso“, jer pretpostavljam da su neki dokumenti suviše nepoznati, a nužno ih je poznavati da bi se koliko toliko mogla rekonstruirati situacija u kojoj se malo pomalo počinje kristalizirati jedna nova politička formacija u Hrvatskoj, uzrokovana suludom beogradskom politikom.*²⁸ „Mi“ instanca uočava se u sljedećim formama: *Istaknimo, možemo slobodno reći...*

Kritičko je pismo Branimira Donata prije svega objektivno, temeljeno na povijesnim činjenicama, ali u knjizi *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika* može se pronaći i osobnih doživljaja autora, najčešće prilikom traganja za povijesnim dokumentima: *Bio sam ljut; nigdje nekakve bilješke o piscu, nigdje kritike o knjizi. Ili: To ne znači da sam bio naivno zadivljen činjenicom da je knjiga bila nagrađena...*

²⁸ Donat, Branimir: *Politika hrvatske književnosti i književnost hrvatske politike*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998., str. 179

U toj je knjizi prosudbeni stav ponešto eksplicitniji, kao primjerice govoreći o Rudolfu Habedušu Katedralisu: *I premda je katkad čak i plačljiv, ne može se reći da je pisac jeftinih efekata nego je zagovornik isticanja primjera snažnih ljudskih i nacionalnih osjećaja koji nipošto ne želi biti obični rob nostalgičnog uživanja u nepovjerljive legende i mitove sumnjive autentičnosti.*²⁹

Iako je kritičarsko pismo Branimira Donata prije svega objektivno, znanstveno, koristeći se biografskom metodom i oblikujući argumentaciju na povijesnim činjenicama, u knjizi *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika* ipak su se pronašle i određene subjektivnosti u osobnim doživljajima autora, kao i nešto eksplicitniji vrijednosni sud.

Ovaj će rad umjesto zaključka donijeti pjesmu žrtvovanog pjesnika Viktora Vide, *Mrtvi pjesnici*³⁰:

Mrtvi pjesnici ustvari nisu mrtvi.

Oni žive

U dubokim ganućima zemlje.

Čempresi pokraj žutih ploča

kao teleskopi

dojave prolaz oblaka

treptavim nagnućima.

kao svoje gunjeve.

Kiše ih ne će smesti,

oni će za nas

sunčanu pređu presti.

Jer hrane žile stabala

A iz napukla srca

šiknu u vis zvijezde i komete...

²⁹ Donat, Branimir: *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, Dora Krupićeva, Zagreb, 1998., str. 140

³⁰ Donat, Branimir: *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, Dora Krupićeva, Zagreb, 1998., str. 343

7. ZDRAVKO ZIMA – znanstveno i osobno

Književnokritička i esejistička knjiga Zdravka Zime, *Porok pisanja*, zauzela je 2001. godine mjesto izuzetne knjige na četvrtim đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara. Pedeset predstavljenih kritika, i domaćih i inozemnih tekstova, ukomponirane su prema abecednom redu. Korpus tekstova o kojima je kritički progovorio kreće se od hrvatskih i europskih do američkih, ali s naglaskom na stranim autorima koji su u knjizi ipak zastupljeniji od domaćih koji broje petnaestak kritika.

Od domaćih autora zastupljeni su: Ivo Andrić, Zvonimir Berković, Arsen Dedić, Miroslav Krleža, Vesna Krmpotić, Milan Kundera, A. G. Matoš, Ivan Meštrović, Slobodan Novak, Vesna Parun, Matko Peić, A. B. Šimić, Goran Tribuson. Strane autore čine: Guillaume Apollinaire, Bertolt Brecht, Charles Bukowski, Leonard Cohen, Umberto Eco, Jaroslav Hašek, Ernest Hemingway, Franz Kafka, Erich Kästner, Albino Luciani, Thomas Mann, G. G. Márquez, Wilhelm Reich, R. M. Rilke, I. B. Singer, Simone Weil itd.

Kritičarsko pismo Zdravka Zime prema Pavletičevoj podjeli pripadalo bi pjesničkoj kritici jer sadrži dosta subjektivnih doživljaja autora, kako o njegovoj neposrednoj zbilji tako i o analiziranom tekstu. Prema Pavletiću, pjesničku kritiku karakterizira naglašeno osobni stil, a nerijetko i izjavnost izražena prvim licem jednine, kroz koju, o čemu god bilo riječi, uvijek progovara jedno neponovljivo JA. To se može vidjeti, primjerice, u autorovom opisivanju njegove neposredne zbilje u trenutku pisanja: *Dok pišem ove retke, s „high fidelity“ uređaja čuje se glas neponovljivog Jacquesa Brela s njegovim „Ne me quitte pas“.* Kad bi se mene pitalo, izabrao bih je bez krznanja za šansonu nad šansonama. I zbilja: u nacionalnoj anketi Gali su se odlučili za Brela, a za najbolji roman proglašen je Camusov „L'Etranger“.³¹

Ovaj uvodni dio kritike o Krleži donosi pojedince koji su u dvadesetom stoljeću ostavili svoj neizbrisiv pečat, od Brela, Camusa, Shakespearea koji je proglašen piscem milenija, a uslijedili su i Kafka, Joyce i Mann, te Mohammed Ali kao najveći sportaš.

Započinjući kritiku ovakvim informacijama, Zdravko Zima privlači suvremenog čitatelja, i transmedijskim iskustvom (*high fidelity* uređaj) i osobnim stavom, te ga informacijama o književnim i svjetskim zbiljama kritički uvodi u prostor domovine i priču o Miroslavu Krleži:

³¹ Zima, Zdravko: *Hrvatski Voltaire. Miroslav Krleža*. u: *Porok pisanja*, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 150

A Hrvatska? Tko je najveći političar, to znamo, ali u književnim i sličnim disciplinama nije tako lako pomiriti ukuse. Ipak, ako postoji pisac koji se svojim životom i djelom u najvećoj mjeri identificirao sa stoljećem koje je sada na izdisaju, onda je to po svemu sudeći Miroslav Krleža.

Tipovi započinjanja kritika Zdravka Zime ponekad sadrže kritiku postojećeg stanja ili pozicije određenog autora, a neke su toliko oštre da odaju određenu frustraciju kritičara, kao što je to u kritici o Arsenu Dediću u kojemu kritizira akademsku kritiku: ... *Arsen Dedić stvorio je opus koji ga je već odavna pretvorio u „trade-mark“ hrvatske kulture. Unatoč tome ili baš zbog toga, ostao je izvan interesa akademske kritike, koja u svojoj sterilnosti nije dospjela dalje od ideje prigodnog pjevanja raskuženog u mlačnoj vodi sentimenta i domoljubnog deterdženta.*

Autor je frustriran zbog toga što se jednog pjesnika koji je pokupio nagrade Brela i Tenca, objavio desetak pjesničkih zbirki, potpisao glazbu za filmove i predstave, ne spominje, odnosno *prešućuje* kada se priređuju pregledi i antologije i rezimiraju ukupni dosezi.

Takav uvod ujedno pruža i opusni i društveno-povijesni kontekst, odnosno stanje u književnosti tih godina, neovisno o tome koliko je autorova kritika možda subjektivna u svom stilu.

U razradi se također mogu uočiti kritičarevi osobni stavovi vezani uz društvena mišljenja određenih književno-političkih situacija: *Ne znam koliko su današnji srednjoškolci upućeni u djelo tog Antikrista i rebela, ali suditi ga po političkim simpatijama i šurovanju s Brozom, to mogu oni koji izvan ideologijskog brvna ionako ništa ne vide. Čak ako bismo zanemarili najznatniji dio beletrističkog i pjesničkog opusa, po kojem će Krleža uvijek biti Krleža, u njegovu djelu ima dovoljno radova koji nisu prijanjali ni uz jedan režim i koji su ostali poznati razmjerno uskom krugu.*³²

Subjekt je kao što se već reklo, dosta izražen u prvom licu, ali i u „mi“ instanci: *možemo zaključiti...* ali pretežno u analizama prevladava neutralni, znanstveni diskurs. Vrijednosni sud je u nekim slučajevima i eksplicitan, primjerice: *I što sve to, napokon, znači? Da je Krleža bio velik pisac i isto takav egoman, koji nije mogao pobjeći od svojih frustracija i svoje dubinske taštine.*³³

³² Zima, Zdravko: *Hrvatski Voltaire. Miroslav Krleža.* u: Porok pisanja, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 153

³³ Zima, Zdravko: *Hrvatski Voltaire. Miroslav Krleža.* u: Porok pisanja, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 156

Ili: *Arsen je pučki pjesnik i elitni zabavljač, po izboru, šansonjer bez premca koji se nemilosrdno okomljuje na amatere, kičere, marodere, epizodiste i epigone kakvih u nas nikada nije manjkalo...*³⁴ Dok se u nekima koristi i usporedbom s rock kulturom odnosno dugovječnošću benda Rolling Stones: *Prošlo je ipak pedesetak godina, ideologije su krahirale, granice su se pomaknule, sve se promijenilo, sve osim Rolling Stonesa. Njihov posljednji zagrebački nastup reklamiran je „jumbo“ plakatom na kojem je stajalo: mi ne starimo, mi bivamo bolji! S obzirom na Jaggera i njegovo društvo, drukčiju reklamu vjerojatno ne bi poželio ni Tribuson.*³⁵

Stoga je za zaključiti kako u svojim kritičarskim tekstovima Zdravko Zima uspješno spaja elemente znanstvenoga diskursa i iznošenja društveno-povijesnih činjenica s određenim subjektivnim doživljajima u kojima je pak razvidna prisutnost osobnoga.

8. MIRKO TOMASOVIĆ – marulološke kritike

Laureat petih đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara bio je Mirko Tomasović za knjigu književno-znanstvenih tekstova *Marulološke rasprave* iz 2002. godine. Tomasović je jedan od najboljih poznavatelja opusa Marka Marulića, što potvrđuje i njegovih devet autorskih knjiga i 200 radova – studija, rasprava, osvrti, prikaza i polemičkih ogleda, kao i informacija kako je upravo Tomasović ujedno i autor termina *marulologija*.

Marulološke rasprave komponirane su u tri dijela. U prvom dijelu sadržani su prilozi o četirima Marulićevim pjesmama koje su oskudno ili nikako obrađene u postojećoj literaturi. Riječ je o *Susani*, *Svarh muke Isukarstove*, *Od začetja Isusova*, *Od uskarsa Isusova*. Tomasović smatra kako hrvatska poezija Marka Marulića pripada autorskom mu sustavu u tolikoj mjeri *da ih je neprimjereno isključivati iz opusa kritičkom ignorancijom.*³⁶ Osim pjesama, sadrži i dvije studije u kojima se propitkuje Marulićev odnos s uglednim osobama splitskoga humanističkoga kruga (*Dujam Balistrilić – jedini Marulićev mecena* i *Marko*

³⁴ Zima, Zdravko: *Crnohumorna dijalektika. Arsen Dedić.*, u: Porok pisanja, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 58

³⁵ Zima, Zdravko: *Zagrepečanin na Wembleyu. Goran Tribuson.*, u: Porok pisanja, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 310

³⁶ Tomasović, Mirko: *Marulološke rasprave*, Konzor, Zagreb, 2000.-2001., str. 6

Marulić i „Lekcionar“ Bernardina Splićanina) Drugi dio sadrži razmatranja nekih fenomena Marulićeve recepcije, primjerice dotad nepoznate relacije s Danteovim tekstovima (*Nove spoznaje o intertekstualnim dodirima Marulića s Danteom*), kao i komparatističke raščlambe između Marulića i Kranjčevića (*Silvije Strahimir Kranjčević o pjesničkoj vrijednosti „Judite“*), Marulića i Nazora (*Pastir Loda i Marul*) te Marulića i Tončija Petrasova Marovića (*Marović i Marulić*). U trećem dijelu knjige uspostavlja se aktualni status Marulove baštine (*„Judita“*, *anno currente MMI*) dok je zadnje poglavlje vezano uz pregled zbivanja vezanih uz dvije važne obljetnice – Marulićeva rođenja i nastanka *Judite*.

Tomasovićeve knjige primjer je različitih metodoloških pristupa tekstovima (komparatistički, naratološki, filološki) te neistraženih tema i opusa jednog autora, što ovu knjigu čini iznimkom među laureatima i njihovim knjigama kritika, koje uglavnom sadrže kritičke tekstove nekoliko desetaka različitih autora. *Marulološke rasprave* su, prema tome, primjer naučne/znanstvene kritike u obliku monografije.

Početak kritičkih studija uglavnom je bibliografske, opusne naravi, kao i književnopovijesnih, kulturoloških informacija. U razradi se donosi analitički pristup tekstovima, kroz povijesni kontekst kojim se oblikuje i obogaćuje argumentacija.

Kritički subjekt je pretežno znanstveni, a neizravno obraćanje čitatelju, kroz „mi“ instancu rijetkost je u Tomasovićeve kritičkom pismu. U nekim se dijelovima subjekt pojavljuje kroz „ja“ instancu: *Pozornost mi je već onda privukao kao uredniku „Vidika“ treći dio triptiha... ..ipak, tada jedva da sam bio svjestan znakovitosti tog izričaja...* Ali uglavnom prevladava znanstveni, neutralni diskurs upravo zbog povijesnog konteksta, kao i analitičkog pristupa tekstovima.

Tomasovićev je stil objektivan, subjektivnih je doživljaja u tekstu vrlo malo upravo zbog znanstvenoga stila. Subjektivnost se može pronaći jedino u obliku kritike današnje literature koja se ne bavi dovoljno ovom tematikom: *Srećom, nije izostala ni prijeko potrebna usporedna pratnja maruloloških bilo sintetskih, bilo specijalističkih djela, premda ne u poželjnoj mjeri.*³⁷

Vrijednosni je sud isključivo implicitan, najčešće prikazan kroz određeni zaključak interpretacija, primjerice u komparativnoj analizi Maroevića i Marulića, autor zaključuje kako je Maroevićevo ugledanje na Marulića utjecalo i motiviralo hrvatske pjesnike mediteranske

³⁷ Tomasović, Mirko: *Marulološke rasprave*, Konzor, Zagreb, 2000.-2001., str. 190

zavičajnosti, Maroevićeve suvremenike, koji su se na sličan način u okviru svoje posebnosti odužili „ocu hrvatske umjetne poezije“ u svojim stihovanim tekstovima. Pritom je mislio na Tonka Maroevića, Luku Paljetka i Antu Stamaća.

Tomasovićev je stil gotovo u potpunosti znanstveni, bez subjektivnih asocijacija ili oblikovanja argumentacije na temelju vlastitoga iskustva, zbog čega je njegovo kritičko pero jedna od objektivnijih iznimaka među knjigama ostalih laureata.

9. KREŠIMIR BAGIĆ – oštar korekcijski rukopis

Nagrada hrvatskih književnih kritičara „Julije Benešić“ 2003. godine za najbolju književnokritičku knjigu dodijeljena je hrvatskom književnom kritičaru i pjesniku Krešimiru Bagiću za knjigu *Brisani prostor: Kritika*. Knjiga sadrži 100 kritičkih osvrti na zbirke poezije poznatih i manje poznatih hrvatskih pjesnika, ili kako ih je Bagić nazvao, *poznati i nepoznati likovi, akademici i rokeri, maniristi i neorealisti*: Luko Paljetak, Delimir Rešicki, Marijana Radmilović, Josip Stošić, Milorad Stojević, Marinko Plazibat, Branimir Bošnjak, Anka Žagar, Darko Rundek, Srđan Sacher, Slavko Mihalić, Miroslav S. Mađer, Branimir Donat itd. Svi su kritički osvrti nastali tijekom Bagićeve dvogodišnjeg pisanja kritičarske kolumne o recentnim pjesničkim knjigama u *Jutarnjem listu* te je prema tome njihov raspored u knjizi ostvaren prema kronologiji objavljivanja zbog čega bi se knjiga mogla čitati i kao *fragmentarna dvogodišnja kronika hrvatskoga pjesništva*.³⁸

Bagić je u svom predgovoru objasnio i naslov knjige koji je zapravo metafora *rječite tišine poezije i delikatnosti kritičarskoga posla*. Budući da je ovo kritika koja ispunjava novinske retke, prema Pavletićevoj podjeli pripadala bi publicističkoj kritici – služi se znanjem i traži efektan izraz. Ali u strukturnom dijelu vidljive su nijanse i pjesničke i naučne kritike, naročito u temeljitoj interpretaciji svake zbirke zbog čega nema površnog uvida u predloške, a ni površne argumentacije, neovisno je li riječ o poznatom ili nepoznatom pjesniku.

Kritičke tekstove Bagić najčešće započinje ili informacijom o autoru, upoznavanju s autorom, ili opusnim kontekstom, ali u nekim slučajevima i upozorenjem. Početak kritike o zbirci

³⁸ Bagić, Krešimir: *Brisani prostor: Kritika*, Meandar, Zagreb, 2002., str. 10

Aleksandra Stankovića, Bagić iskorištava kako bi prenio iskustvo izazova čitanja tekstova jednog televizijskog voditelja zbog čega čitatelja upozorava upravo na kontekstualne, a ne tekstualne izazove: *Uzimajući knjigu u ruke, čitatelj će najprije na zaslovnici u fotografiji pisca prepoznati lik televizijskog voditelja, a potom će, otvorivši knjigu, naići na predgovor Miljenka Jergovića koji (čak i ako se preskoči) funkcionira kao preporuka. Kada, napokon, poslije vehementne Jergovićeve teze da Stanković u poeziji nije novinar nego lijevi bek iz pedesetih, tankočutni čitatelj prisprije do prvog teksta, može mu se dogoditi da bude radoznaliji i (ne)skloniji tekstu i piscu nego bi to inače bio. Kako bih izbjegao toj zamci, ostavio sam knjigu da odleži par dana.*³⁹

U razradi Bagić pristupa svakoj zbirci interpretativno, analizirajući strukturu, stil, jezik, subjekt itd., ali i ostavljajući prostora za tzv. *korekcijsko pisanje*, odnosno ispunjavanje praznih mjesta u pročitanoj tekstu: *Ova se priča može shvatiti kao potencijalni Stankovićev literarni credo, kao njegov oblik suprotstavljanja postmodernističkim postulatima o drugorazrednosti književnoga znaka te kao diskretno zagovaranje teze da je stvarnost jedino izvorište literature. Čitanje je zapravo drugorazredno – ono deblja i uspavljuje osjetila.*⁴⁰

Bagićev je kritičarski subjekt uglavnom neutralan, osim u prosudbi kada je često izražen kroz „ja“ instancu. Upravo se u vrijednosnom sudu može uočiti temeljna razlika između Bagićeve kritičarskoga pisma (koje je bilo namijenjeno čitateljima dnevnoga lista) i kritike do sad spominjanih laureata. Iz nekih Bagićevih, poprilično oštirih sudova, stvara se dojam puno veće slobode, možda čak i subjektivnosti koju kritičar, kao „sudac“, ima u publicističkoj negoli, primjerice, u znanstvenoj kritici. Kritika zbirke pjesama Marije Lamot obiluje prosudbenim sintagmama, koje se nalaze, kako na samom kraju kritike, tako i u uvodu i razradi i to dosta eksplicitno: *Knjiga je to koju određuje intimističko pjevanje, pseudoispovjedni ton te junakinja koja ni u jednom trenutku ne pita je li njezina terapija stihovima zanimljiva bilo kome od onih kojima će dospjeti u ruke. Umjesto gašenja, Marija Lamot se odlučila za isticanje sobnosti, čime je dobrim dijelom žrtvovan čitatelj.*⁴¹

³⁹ Bagić, Krešimir: *Tko je junak našeg doba?*, Aleksandar Stanković – *Jutra pobijedenih*, u: Brisani prostor: Kritika, Meandar, Zagreb, 2002., str. 220

⁴⁰ Isto, str. 221

⁴¹ Bagić, Krešimir: *Nemoguća misija. Marija Lamot – priprema za obiteljsku fotografiju* u: Brisani prostor: Kritika, Meandar, Zagreb, 2002., str. 247

Uvodne su riječi poprilično zaoštrile i ostatak argumentacije kroz koju se također provlače prosudbene poante: ... *te se zapravo čitava lirska konstrukcija promeće u manje-više nezanimljivu inačicu opće priče. ... sve djeluje tako poznato, potrošeno i zapravo neprivlačno – i prizori, i slike, i figure i osjećaji... / Ako je ovo doista slobodni stih, onda bismo i Ustav RH mogli čitati kao poemu.*

Na kraju toliko zaoštreni vrijednosni sud završava poantom: *Marija Lamot je možda uspješno okončala pripreme za obiteljsku fotografiju. No, nije mi jasno zašto je dnevnik tih priprema odvrtjela na tiskarskom stroju u više stotina primjeraka.*⁴²

Kritičko je pismo Krešimira Bagića prosudbeno oštro, realno, argumentirano, studiozno (koliko mu dopušta prostor u dnevnim novinama), ali i promišljeno, s dozom provokacije kojom se zapravo neizravno obraća čitatelju jer mu takvim provokacijskim postupkom ostavlja prostor za afirmiranje ili negiranje pročitana kritičkoga teksta.

10. JULIJANA MATANOVIĆ – od autobiografije do kritičarske fotografije

Iste je godine kada i Bagić, nagradu Julije Benešić osvojila i istaknuta hrvatska književna kritičarka, znanstvenica i romansirerka, Julijana Matanović. Nagradu je dobila za svoj ukupan književnokritičarski rad, a njezin je kritičarski model sadržan u knjigama: *Četiri dimenzije sumnje* (1988.), *Prvo lice jednine* (1997.) i *Lijepi običaji*. Od jeseni 2002. pisala ju je u *Vjesniku*, a nove prozne naslove komentirala je i ocjenjivala u emisiji *Kutija slova* prvog programa Hrvatskoga radija (rubrika Glas stalnoga kritičara)⁴³. Za ovaj će se rad analizirati kritike iz knjige *Prvo lice jednine*.

Kompozicijski, knjiga je organizirana u tri bloka. U prvom su kronologijski poredana simpozijaska priopćenja na skupovima održanim u Osijeku i Vinkovcima. U drugom su tekstovi napisani nekoliko dana nakon izgovorenih predstavljačkih slova o novim knjigama, na što su autoricu nagovarali njeni slušatelji, a u trećem su bloku kronologijski poredani

⁴² isto, str. 249

⁴³ Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2004., str. 147

tekstovi koji su pisani u formi pogovora knjigama. U korpus tekstova pripadaju romaneskne i prozne teme, kao što su: *Berenikina kosa* (Nedjeljko Fabrio), *Zlatousti* (Stjepan Tomaš), *Oprava* (Josip Kozarac), *Đuka Begović* (Ivan Kozarac), *Rukoljub* (Pavao Pavličić), *Kajinov pečat* (Josip Cvenić). Ključne imenice ovih tekstova, odnosno prostora, su Osijek i Slavonija, kako u predgovoru navodi i sama autorica.

Knjiga Julijane Matanović nudi jedan drukčiji stil kritike od prethodno analiziranih. *Prvo lice jednine* označava prekretnicu u njenom znanstvenom i kritičkom pismu jer se u znanstvene i kritičke interpretacije interpolirala i autoričina osobna priča. Tumačenje književnog djela dobilo je novu dimenziju prvim licem jednine autora koji analizu provodi upravo kroz vlastito iskustvo. Takvo poosobljavanje kritike stvara neku novu mješavinu kritičkih stilova, pjesničko-znanstveno-autobiografske kritike?

Početni reci većine kritičkih tekstova zapravo su bilježenje jedne zbilje, jednog dijela povijesti, točnije ratne povijesti (1991.), ali iz jednog književnog pogleda. Julijana Matanović u uvodnim dijelovima određenih kritika progovara o kulturnoj, književnoj zbilji ratnog vremena u gradu Osijeku, primjerice, govoreći o uprizorenju Fabrijeva romana *Berenikina kosa*, autorica se prisjeća svibnja 1991. godine i neprikazivanja *Vježbanja života* u sklopu Krležinih dana u Osijeku: *Osjetljivi i osjećajni Osječani ... žalostili su se nad činjenicom da se na kazališnu pozornicu njihova grada ne dolazi zbog straha pred događajima s one druge, životne pozornice čije su se scenske kulise upravo tih dana čvrsto postavljale najavljujući lipanjsku premijeru čiji će se prvi čin odigrati na raskrižju središnjih osječkih prometnica i u kojem će se kao nositelji glavnih uloga pojaviti vozači armijskoga tenka i civilnog crvenog fiće.*⁴⁴

Budući da je ovaj tekst prvenstveno namijenjen izlaganju, autorica se, nakon opisa jedne ratne fotografije toga vremena, osvrće i na taj izlagački kontekst: *Svjesna sam da spominjanje fotografije itekako izlazi iz dopuštenog žanra simpozijškoga izlaganja, ali mi se čini da je riječ o snimku koji svojom snagom dopušta da se sjećanjem na njega govori o vremenu prije, i o vremenu poslije, o temama koje su nas zanimale prije nego što smo mogli kadrirati upravo takav sadržaj, i onima koje su nam se same nametnule ubrzo nakon što smo snimljeni film razvili.*⁴⁵

⁴⁴ Matanović, Julijana: *Nekoliko pretpostavki o razlozima uprizorenja Fabrijeva romana „Berenikina kosa“*, u: *Prvo lice jednine*, Knjižnica Neotradicija, Osijek, 1997., str. 12

⁴⁵ Isto, str. 13

Dakle, analiza se oslanja i na drugi medij, medij fotografije, ili sadržaj te fotografije koji je prikazivao nekoliko simpozista kako pod kišobranima slušaju Krležine tekstove koje izgovara glumac Osječke drame naslonjen na Krležin spomenik, dok je nekoliko metara dalje smješten oklopni vojni transporter i uz njega dva vojnika, bez kišobrana. Dakle, autorica jednom fotografskom pričom, pa i fotografskim metajezikom (kadrirati, razviti film), ulazi u priču iz romana *Berenikina kosa: Spomenuta fotografija vjerojatno se nikada neće naći u izlogu jednoga antikvarijata kao što se našla ona iz Fabrijeva romana „Berenikina kosa“ (1989.), zahvaljujući kojoj se konačno, pri kraju romana, ponovno susreću dvije mlade osobe izgubljene i na granama vlastitog obiteljskoga stabla i u prostoru prepoznatljivom po brzim izmjenama državnih zastava, ali će ona moći podsjetiti i dovoljno snažno posvjedočiti, bude li to netko uopće ikada želio, o sitnom detalju jednoga važnog vremena.*⁴⁶

U razradi autorica oblikuje argumentaciju analizirajući neke dijelove opusnog konteksta autora kako bi objasnila određene postupke u nadolazećim romanima o kojima će se kasnije progovoriti. Nakon detaljne analize romana i po njemu uprizorene drame, autorica se vraća na onu fotografiju s početka: ... *izgovara stihove završne molitve napisane na matrici Kranjčevićeva Mojsija, i riječima prilagođene našem vremenu, vremenu čije prve sate prepoznajemo i na fotografiji snimljenoj u Osijeku u svibnju 1991.*⁴⁷

U zaključku slijedi još jedna referenca na ranije spomenutu fotografiju, kao i na događaj neprikazivanja drame *Vježbanje života*, o kojemu je uvodno bilo riječi: *Možda ćemo sada pogledom unatrag, sve do onog trenutka škljocanja na fotografskom aparatu, nakon što smo odvežbali život, poput Fabrijevih junaka u jednom značajnom međuvremenu i na jednom prostoru između, mnogo lakše razumjeti i razloge onih koji su prije četiri godine odlučili ostati u Rijeci i uskratiti već uplašenim Osječanima provjeru uprizorenja literarnog vježbanja života vlastitim očima.*⁴⁸

Funkcija ovakvih ulaženja u tekst, kao i sinteze teksta, na temelju asocijacija iz vlastitog iskustva, donosi jedno novo približavanje čitatelju. Autoričino je iskustvo model za oblikovanje argumentacije, ali (iako neizravno) i za jedan osobniji, stvarniji odnos s čitateljem, koji zbog takve povijesnosti, pa i subjektivnih doživljaja jednog vremena, ima priliku upoznati i autoricu i njen pogled na jedan ratni život. Julijana Matanović je u svojoj knjizi doista iznijela prvo lice jednine u ratnoj stvarnosti. Kritičarski je subjekt prema tome

⁴⁶ Isto

⁴⁷ Isto, str. 27

⁴⁸ Str. 27

mješavina znanstvenog, ili neutralnog subjekta te prvog lica jednine, (biografski) sugeriranog već u naslovu knjige.

Uvodni dio članka o romanu *Kajinov pečat*, donosi čak četiri stranice opisa ratne svakodnevnice, prostora u kojemu je boravila: *Bila je pomalo začuđena što kao strašnije trenutke nisam naglasila one u kojima je na grad palo najviše granata... kad sam joj opisivala svoje sklonište u urednoj slavonskoj „špajzi“ moje prijateljice Mirne, u osječkoj Savskoj ulici, u Bosutskom naselju...*⁴⁹ kao i jednog posebnog telefonskog razgovora što ga je vodila s ocem koji je, skrivajući se od snajperista na sedamnaestom katu sarajevskoga nebodera, puzio po zamračenom stanu sa slušalicom u ruci. Svi su ovi isječci zapravo jedna vrsta fotografskog opisivanja situacija, ali i emotivnih stanja u jednom potpuno drugačijem vremenu, a takva netipičnost početaka znanstvenih tekstova definitivno privlači pozornost svakog čitatelja koji u tom pogledu ne može ostati ravnodušan.

S obzirom na ta zapažanja, u kritičarskom pismu ove autorice očita je dominacija medija fotografije koji je prisutan i u samom tijelu teksta nizanjem slika, razvedenim rečenicama i sl., dok se sam stil može razmatrati kao miješanje autobiografskog i znanstvenog diskursa.

11. MILOVAN TATARIN – iskustvena kritika

Književnokritička knjiga *Kućni prijatelj* Milovana Tatarina prosuđena je izuzetnom knjigom 2004. godine na 7. đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara. Milovan Tatarin suvremeni je hrvatski književni kritičar, znanstvenik i redoviti profesor u trajnom zvanju starije hrvatske književnosti Filozofskoga fakulteta u Osijeku. *Kućni prijatelj* donosi 12 kritičkih oglada o suvremenoj hrvatskoj prozi ovih autora: Julijana Matanović, Slavica Tomčić, Miro Gavran, Pavao Pavličić, Anđelko Mrzljak, Goran Duka, Vjekoslava Huljić, Sanja Pilić i Anja Šovagović-Despot. U konstrukcijskom tijelu sadržaja kritičkih tekstova ističe se i jedan naslov u epistolarnoj formi: *Pismo što ga je Milovan Tatarin poslao iz Osijeka Pavlu Pavličiću u njegov grad*.

⁴⁹ Matanović, Julijana: *Hoće li Drava opet biti plava?*, u: Prvo lice jednine, Knjižnica Neotradicija, Osijek, 1997., str. 276

Autor u predgovoru objašnjava naslov knjige kroz prijateljstvo s nakladničkom kućom *Mozaik knjiga*, budući da su sve knjige o kojima će se govoriti objavljene upravo u *Mozaiku*. Osim toga, ističe kako je govorom na promocijama tih knjiga, piscima na taj način pružao podršku i postajao prijatelj, a preko njih i prijatelj hrvatske književnosti. Autor se u predgovoru osvrće i na književnokritičke napise za koje smatra da nikada ne mogu promijeniti sudbinu knjige jer ona ima svoj put kojim dolazi do čitatelja.

Knjiga je ukomponirana bez nekakvog posebnog kriterija, ni kronološkog ni abecednog niti kriterija predložaka. Za razliku od kritičarskih knjiga o kojima se ranije govorilo, Milovan Tatarin u svojoj donosi i fotografiju, odnosno pretisak naslovnih strana knjiga o kojima piše.

Početak većine tekstova iskorišten je za prikaz opusnog konteksta autora, ali neki tekstovi započinju i nekim drugim iskustvom, primjerice, iskustvom čitanja pogovora ili bilješke o autoru: *Običaj čitanja bilješke o autoru možda nije najsretnija gesta kad je riječ o prvome susretu s knjigom, kao što to nije ni čitanje pogovora (ili predgovora), koji – ma koliko inače bili dosljedni u prakticiranju donošenja vlastita suda, neovisnoga o bilo kakvim i bilo čijim smjernicama, makar one dolazile i od, uvjetno rečeno, književnoteorijsko kompetentnoga znalca – ponekad može odrediti buduću recepciju. Ipak, kad je riječ o Anđelku Mrzljaku vjerujem da će mnogi učiniti upravo to – ponajprije se obavijestiti o imenu dosad nepoznatom suvremenoj hrvatskoj književnosti.*⁵⁰

U nekim se počecima kritike jasno vidi „ja“ instanca kritičarskoga subjekta: ... *javile su mi se dvije, podjednako intenzivne želje... Druga želja sadrži – priznajem iskreno – neku vrstu osobne „zavisti“ spram nedvojbene autorove kreativnosti i najbolje bi je mogla sažeti sljedeća rečenica: Da, volio bih da sam ja napisao tu knjigu.*⁵¹ Iako je u ostatku teksta uglavnom riječ o neutralnom, znanstvenom subjektu.

Subjektivnost, pa čak i oblikovanje argumentacije na temelju vlastitoga iskustva, ili iskustva dojmova o pročitanome, posebno dolazi do izražaja u kritici knjige Anje Šovagović-Despot. Autor u razradi, prikazujući pojedinačno dijelove knjige, kao i fragmente života osobe koja stoji iza napisanoga, ostavlja i komentare svoga iskustva, prilikom čega je subjekt vidno u

⁵⁰ Tatarin, Milovan: *Kratka devetka za dugo pamćenje. Anđelko Mrzljak*, „Kratka devetka“, u: Kućni prijatelj, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004., str. 91

⁵¹ Tatarin, Milovan: *Domišljena prošlost bijelog kamenog broda. Goran Duka*, „Grad nasuprot vremenu“, u: Kućni prijatelj, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004., str. 107

„ja“ instanci: *Treba ponajprije reći da Anja i ja ne dijelimo isto životno iskustvo, rasli smo u posve različitim obiteljima, kazalište je u moj život ušlo mnogo, mnogo poslije i na drukčiji način nego što je to s njom slučaj. Ipak, razumio sam prvi dio knjige vrlo dobro, dapače, osjetio sam ga.*⁵² Osim iznošenja vlastitog iskustva, argumentaciju oblikuje i iznošenjem osobnih emotivnih stanja nakon pročitano (negativnoga) autoričina iskustva s vlastitim ocem: *No, čitajući Anjine ispovijedi nijednoga trenutka nisam osjetio ni gorčinu, ni ljutnju, ni bol, nisam osjetio ni jednu negativnu emociju. ... Eto, to mi se sviđjelo, to da je netko s opisanom mladenačkom popudbinom postao ne ojađena i isfrustrirana žena, nego biće koje zna voljeti, netko tko se pomirio s prošlošću i zato je „zdrav“ u sadašnjosti, netko tko se zna nositi sa sobom i sredinom danas upravo zato što se za sebe, za svoje intimno i profesionalno dostojanstvo svojedobno morao boriti.*⁵³

Funkcija je ovakve razrade prikazati dojmove koje je čitanje ostavilo na kritičara, uključujući i misaone i emocionalne, kao i činjenicu da se s tekstom lako može povezati bez obzira na različita životna iskustva između autorice i kritičara/čitatelja. Takva je funkcija na neki način neizravan prosudbeni stav o knjizi, prisutan već u razradi.

Na samome se kraju to i potvrđuje vrijednosnim sudom: *Eto, to su tri lika Anje Šovagović-Despot: ona mudra me je istinski ljudski ganula, ona čuvstvena me je ohrabrila, ona duhovita me je nasmijala. Čak ako možda i nisam u pravu, skromno si utvaram da nakon „Divlje slobode“ ne samo da znam kako Anja izgleda nego da je poznajem i kao osobu. Jer, otvorila se ona prema svima koji će njezinu knjigu čitati, otvorila se bez srama i iskreno, dopustila je ući u svoju intimu. To može samo onaj tko zna tko je, što je i gdje mu je mjesto.*⁵⁴

Premda Tatarinovo kritičarsko pismo u većem opsegu obuhvaća upravo kontekstualizaciju promatranoga opusa ili se, pak, osvrće i na biografske crte autora, nije za izostaviti ni prisutnost subjektivnoga, koja ukazuje upravo na neupitnu povezanost s recipijentom teksta.

⁵² Tatarin, Milovan: *Knjiga od strasti. Anja Šovagović-Despot, „Divlja sloboda“*, u: Kućni prijatelj, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004., str. 180

⁵³ Isto, str. 181

⁵⁴ Isto, str. 186

1. HELENA SABLIĆ TOMIĆ – dnevna kritika ženskog književnog identiteta

Helena Sablić Tomić nagradu *Julije Benešić* za najbolju knjigu kritika dobila je 2005. godine za knjigu *Gola u snu*. Knjiga je to koja okuplja sedam kritičkih studija, sedam eseja i dvanaest konkretnih sintetičnih kritika sljedećih autorica: Slađana Bukovac, Marija Papašarovski, Ivana Sajko, Tatjana Gromača, Jelena Čarija, Lucija Stamać, Vedrana Rudan, Rujana Jeger, Milana Vuković Runjić, Jelena Marković, Martina Aničić i Sanja Pilić. Knjiga nosi podnaslov: *O ženskom književnom identitetu*, što objašnjava zašto su na ovome popisu isključivo autorice, i kome je knjiga posvećena.

Organizacijski, knjiga se dijeli u nekoliko tematskih blokova. Prvi je nazvan *Misterij žene* i bavi se različitim modusima čitanja ženske književnosti dvadesetoga stoljeća, drugi, pod nazivom *Rod, žanr, identitet*, donosi različite načine artikulacije osobnih iskustava ženskog subjekta kroz različite tekstove, treći je blok nazvan *Demokratizacija žudnje* i u njemu se nalazi onih dvanaest kritika koje su 2004. godine objavljivane na stranicama *Vjesnika*, dok se u posljednjem, četvrtom bloku pod nazivom *Katalog književne „šoperice“* nalazi jedan literarni popis za „šoping“, katalog godišnjih izdanja suvremene ženske proze u zadnjih tridesetak godina.

Budući da ovaj rad zanima isključivo kritika, analizirat će se stoga upravo treći tematski blok. Autorica na početku toga poglavlja donosi kratki uvod u kojemu iznosi osnovne informacije i ciljeve pisanja tih kritika, kao što su uočiti načine i oblike konstituiranja ženskoga književnog subjekta, razine prepoznavanja i samopropitivanja ženskoga tijela, različite tipove identiteta u ženskom diskursu i vrste ženskoga privatnoga odnosno javnoga govorenja.

Kritika Helene Sablić Tomić bila je namijenjena dnevnim novinama, što njezin prostor ograničava na svega dvije kartice teksta. Početak toga poglavlja nazvan je prema knjizi Mihajla Pantića *Protiv sistematičnosti* (1988.), a u njemu autorica odlučuje progovoriti upravo o pisanju kritike za dnevne novine, o vlastitom iskustvu i procesu kritičkog pisma prije nego dospije u novine, o dvojbama, o spontanosti takve kritike, ali i iznošenju teze kako bi dnevna kritika mogla biti tipično ženski žanr jer ona za razliku od ostalih tipova književne kritike mora biti u trendu, *mora prva dati informaciju o djelu inicijalno temeljenu na intuitivnom predosjećaju, upravo u njoj dominira eksplicitna subjektivnost kritičara*. U takvom se uvodu

zrcali i cilj kritike u dnevnim novinama, a to je pomoći čitateljima pri izboru knjiga za čitanje, navesti ih na prepoznavanje njihovih vlastitih osjećaja u/prema literaturi, ali je svjesna da se pisanje kritike često prepušta osobnim dojmovima, zapažanjima ili pak vrlo intimnim asocijacijama.

Osim opusnog i recepcijskog konteksta, početak kritičkoga pisma Helene Sablić Tomić može sadržavati i pitanja žanrovske problematike u suvremenom pisanju, primjerice: *Je li moguće u trećem „cyber“ mileniju napisati ljubavni roman kada je poznata njegova žanrovska struktura koja se temelji isključivo na prepreci između dvoje ljubavnika?* A u istom uvodu moguće je i uključivanje određenog prosudbenog stava o uspješnosti takva pothvata: *Upravo navedenom naprotiv, u narativnu avanturu oblikovanja ove arhetipske teme upustila se Slađana Bukovac svojim prvim romanom. I uspjela!*⁵⁵

U razradi se donosi analiza teksta koja obuhvaća prostor tematike, narativnog postupka, (poziciju pripovjedača i pripovijedanja), identitet junaka i junakinja te njihove odnose, kao i tumačenje u smislu korekcijskoga rukopisa, ispunjavanja praznih mjesta u pročitaneome tekstu: *Putovanje postaje metaforom traganja za drugačijim modelom identiteta bilo da je riječ o povijesnom, psihoanalitičkom ili autobiografskom identitetu. Ono funkcionira kao glavni kanal oblikovnog utjecaja kulture na konstrukciju povijesti života bez obzira je li junakinja u prolasku kroz Sarajevo, Pariz ili Veneciju.*⁵⁶

Prije same razrade pisanja o romanu Vedrane Rudan, autorica je odlučila izreći svoj stav i o komercijalizaciji književnosti, kao i postaviti pitanje o mjestu urednika u prostoru književnosti: *Ako govorimo o literarnoj vrijednosti te noći, onda nju ipak ne možemo pronaći u knjizi „Ljubav na posljednji pogled“, unatoč činjenici kako je promocija izvrsno marketinški osmišljena, izvrsno urednički opremljena medijskom pozornošću i izvrsno se reklamira upravo bukom koju čine drugi. Ali bravo! za Krunu Lokotara koji nam je uspio „podvaliti“ tipičnu zapadnjačku priču – „važno je samo da se dobro proda jer naše vrijeme je novac.“ Možda se konačno počne pričati o ulozi i mjestu urednika u hrvatskom književnom i kulturološkom prostoru !!!!!*⁵⁷

⁵⁵ Sablić Tomić, Helena: *Nježna koža. Slađana Bukovac, Putnici*, u: Gola u snu, Znanje, Zagreb, 2004., str. 177

⁵⁶ Isto, str. 178

⁵⁷ Sablić Tomić, Helena: *Vedrana Rudan, Ljubav na posljednji pogled*, u: Gola u snu, Znanje, Zagreb, 2004., str. 192

Prosudbeni stavovi se u ovoj kritici provlače kroz čitav tekst: *Vedrana Rudan nije uspjela stići od ideje do uspješne literarne realizacije. ... Takvim postupkom komunikacijsku snagu koju su čitatelji očekivali od Rudaničina novog romana zasigurno nisu dobili. ... Jaka tema čini se da je u ovome romanu jednostavno pojela svoju autoricu. ... Izraz prepun dosadnih vulgarizama, klišeiziranih opisa likova, predvidljivih zbivanja oblikuju tek jednu moguću istinu. I to poprilično naivno.*

Na samome kraju, vrijednosni se sud oblikuje usporedbom s Warholovih *petnaest minuta* i *Carevim novim ruhom*, dotičući se jednako i autorice i njezinoga romana: *O autorici romana „Ljubav na posljednji pogled“ zasigurno će se nakon nekoliko godina pisati kao o onoj koja je „ubila svoje roditelje“ i razorila jedan festival. O njezinom romanu kao jednom od onih iz ladice lake književnosti i neće biti puno govora jer Warholovih famoznih petnaest minuta tada će već biti zaborav. Trenutno se jedino nadam kako se nalazimo u četrnaestoj minuti u kojoj će netko reći: „Car je gol!“⁵⁸*

Ovakva prosudbena poanta, prosudbeno oštra, s dozom provokacije i subjektivnosti, ali i hrabrosti i spontanosti, upravo je primjer distinkcije između različitih tipova književne kritike, odnosno pravi primjer vrijednosnog suda kakav je moguć (valjda) samo u publicističkoj kritici.⁵⁹

Pritom je za napomenuti da autorica vrijednosni sud kao takav gotovo uvijek povezuje s aktualnim pitanjima iz širega područja književnosti, čime se stječe ukupnija slika o konkretnoj tematici.

⁵⁸ Sablić Tomić, Helena: *Vedrana Rudan, Ljubav na posljednji pogled*, u: *Gola u snu*, Znanje, Zagreb, 2004., str. 194

⁵⁹ Publicistička je kritika, prema Vlatku Pavletiću, većinom polemički zaoštrena ili pak izaziva polemike. Tolerancija i pomirljivost nisu vrline, nego mane takve kritike.

12. STANISLAV MARIJANOVIĆ – zavičajni portreti

Iste, 2005. godine, nagradu Julije Benešić dobio je i dr. Stanislav Marijanović, profesor, znanstvenik i književni kritičar iz Osijeka, pokretač Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara, kao javno priznanje za njegov doprinos utemeljenju Susreta kao i za njegov dosadašnji bogati znanstveni, književni i kritičarski rad.

Stanislav Marijanović priredio je veći broj knjiga, objavljuvao u znanstvenoj i stručnoj periodici, a objavio je samostalne knjige *Povratak zavičajnicima: Književnopovijesne ekspozicije* (Osijek, 1983.), *Hrvatsko pjevačko društvo Lipa u Osijeku 1876.-1986.*, *Fin de siècle hrvatske Moderne* (Osijek, 1990.), *Od turskog do suvremenog Osijeka* (Osijek, 1996.) i *Iznovljavanja* (2005.).

Ovaj će rad predstaviti tri njegove knjige: *Povratak zavičajnicima*, *Fin de siècle hrvatske Moderne* i *Iznovljavanja*, i to u kontekstu korpusa kojim se u tim knjigama bavio i metodologije koju je pritom upotrijebio.

Povratak zavičajnicima, koji nosi podnaslov *Književnopovijesne ekspozicije*, sastoji se od nekoliko dijelova koji tematiziraju određene slavenske pisce, determiniranih 18. i 19. stoljećem. Prvi dio nosi naziv *Tri ekspozicije ili još ponešto o Blažu Tadijanoviću*, te potpoglavlja: *Književnopovijesna ekspozicija*, *Biografska ekspozicija* i *Bibliografska ekspozicija*, čime se jasno razgraničavaju odrednice pristupa jednom autoru. Drugi se dio bavi bio-bibliografskim uvidom u književni rad i život Matije Petra Katančića, treći dio govori o trima piscima i nosi naslov: *Mile Mizler, Živko Bertić i Julije Benešić – trojica „mladih“ u osječkom „Javoru“*, u kojemu se progovara o *Benešićevoj književnoj mladosti*, dok je četvrti dio knjige posvećen Guidu Jenyiju i donosi portretnu ekspoziciju toga autora, uključujući i njegov kulturno-umjetnički i publicistički rad. *Povratak zavičajnicima* prema tome donosi šest portreta u četiri studije.

Fin de siècle hrvatske Moderne monografsko je i dokumentacijsko istraživanje podijeljeno u tri tematska bloka, prvi je naslovljen *Đačke družine i akademska društva u pokretu hrvatske Moderne* i donosi pregled zajedničkih pripremanih programa, zajednička udruženja i

pokretanje svojih časopisa te zajednička otvaranja europskim književnostima i kulturnim pogledima. Pridjev *zajednički* označava đачke družine i akademska društva hrvatske omladine. Drugi blok, pod nazivom „*Mladost*“ i *njezin krug* prikazuje djelovanje osječkog kruga „mladostaša“, njezinih pokretača, izdavača, urednika, jednom riječju cijelo okruženje oko *Mladosti*. Treći blok donosi *Dokumentacijske priloge*, arhivsku građu, arhiv uredništva *Mladosti*, pisma, rukopise i spise.

Iznovljavanja, kao drugi dio *Povratka zavičajnicima*, objavljen 22 godine poslije, donosi devetnaest novih studija, portretnih rasprava i eseja koji pripadaju razdoblju od srednjovjekovlja do novovjekovlja, uključujući i autore iz *Povratka zavičajnicima* (Matija Petar Katančić, Julije Benešić, Guido Jeny i dr.), ali u proširenim, čak i komparativnim izdanjima (potpoglavlje *Julije Benešić i Nikola Andrić: Suodnos po srodnosti*). Knjiga je ukomponirana kroz šest poglavlja. U prvom poglavlju, naslovljenom *Uz početke slavonskih početaka*, govori se o književnojezičnoj baštini staro-slavonskih pisaca, te o Gunduliću i baroknim pjesnicima Slavonije, odnosno o Gunduliću kao *receptivnom mjerilu za urastanje baroknog stilskog kompleksa u slavonsku književnost*.⁶⁰ Drugo dio, *Književnopovijesna iznovljavanja*, donosi prošireni uvid u ranije spomenute autore (Katančić, Blaž Tadijanović), ali i osvrt o prinosu Franje Fanceva poznavanju hrvatske književnosti u Slavoniji, kao i Miletićeve prosudbe Relkovićeve *Satira*. U trećem dijelu govori se o književnom društvu *Javor* i *Javorašima*, o kojima je bilo riječi i u *Povratku* (Benešić, Mizler, Bertić), ali uz uvid u nova dva autora: Iso Cepelić i Dragutin Prohaska. Četvrti dio donosi informacije o časopisu *Mladost* i *Mladostašima*, u petom dijelu se govori o *Trojici pjesnika ovjenčanih zavičajem* (Cesarić i njegove pjesničke kritike, Tadijanović i kategorija zavičajnosti, te o Vanji Radaušu). Šesti dio knjige naslovljen je *Za zbogom* i donosi tri hommage-a: Pavlu Blažeku, Matku Peiću i Anti Gardašu.

Stanislav Marijanović se u svom opusu koristi istraživačkom metodologijom koja uključuje iscrpno opisivanje zavičajne građe te njezinu kontekstualizaciju i interpretaciju.

⁶⁰ Marijanović, Stanislav: *Iznovljavanja: Povratak zavičajnicima*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Osijek, 2005., str. 30

13. SREĆKO LIPOVČAN – kazališne kritičarske polemike

Vrijeme nevremena najbolja je knjiga kritika 2006. godine. Dr. Srećko Lipovčan bio je sveučilišni predavač, publicist, urednik, nakladnik, prevoditelj, te kazališni i književni kritičar što je dokazao upravo u nagrađenoj knjizi podnaslovljenoj: *Ogledi, kritički zapisi i polemike o kazalištu i književnosti*. Knjiga na čak 602 stranice donosi autorove radove nastale u razdoblju od četrdesetak godina: od šezdesetih godina 20. stoljeća do početka 21. stoljeća. Kompozicijski, knjiga donosi 71 tekst podijeljen kroz pet tematskih dijelova: *Ogledi o kazalištu, Ogledi o književnosti, Kronika kazališna, Zapisi o književnosti i Polemike*.

U svojim se tekstovima kritički osvrće na domaće i strane autore: Antun Šoljan, Nikola Nalješković, Marin Držić, Marija Jurić Zagorka, Nedjeljko Fabrio, Moliere, Jean Racine, Luigi Pirandello, Mark Twain, William Shakespeare, Eugène Ionesco, Franz Kafka, Bertolt Brecht, Tin Ujević itd.

Knjiga kritika Srećka Lipovčana tako čini prvu knjigu, među laureatima, koja se bavi kritikom kazališta i kazališnih predstava. Budući da knjiga sadrži i polemiku, kao jedan od najčešćih oblika u publicističkoj i žurnalističkoj kritici, ovaj će se rad malo više osvrnuti upravo na analizu polemika, posebno onu s Darkom Gašparovićem, budući da (1967. godine) donosi kritiku takve kazališne kritike kojoj je smisao samo vrijednosni sud i (ne)uspješnost predstave.

Polemika nazvana *Male sitne „istine“ Darka Gašparovića* započinje direktnim obraćanjem Gašparoviću i njegovom tekstu u Telegramu u kojemu su se iznijele, prema Lipovčanu, mnoge neistine i krive interpretacije njegove kritike predstave *Mjesečina za jadnike*. Tekst je započeo iznošenjem svojih mogućih objašnjenja Gašparevićeva kritiziranja, u točkama od a do d. Nakon toga, stil njegova kritičkoga pisma poprilično ističe ironiju: *Kad smo već pri kritici, hvala što ste čitaocima i meni otkrili da kritika dolazi od krínō – sudim, te da je k tome, gle baš čudno! – grčkoga porijekla. Dosad to zaista nikom nije bilo poznato, pa to i ja smatram Vašim prvorazrednim otkrićem.*⁶¹

Razrada se nastavlja u ironičnom tonu, ali oblikovanjem argumentacije kroz obranu vlastitoga teksta i vlastitoga viđenja kritike: *Po Vama, najkraće rečeno, nemam pojma što je to kazališna kritika. Zašto? Jer sam se, oprostite mi grijehe, usudio napisati da u povodu*

⁶¹ Lipovčan, Srećko, *Vrijeme nevremena*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2006., str. 534

„Mjesečine“ želim „pokušati naznačiti i odrediti“ neke „spoznaje“, jer smatram „da će to biti korisnije i važnije no da **samo** (kurziv moj) sudim o uspjehu predstave.“

... ali ih vi ne razumijete ne zato jer nećete, ovog puta, nego zato jer vjerojatno ne možete.

Optužuje Gašparovića da svoje argumente temelji na neistini, ali i to da mari samo za *kritičarsku etiku*, a ne za *istinitost*. Lipovčan smatra kako je za Gašparovića suština i bit jedne kritike u tome da ne govori ni o čemu drugome nego o tome kako je netko nešto odglumio, odrežirao i da na temelju toga iznosi sud. Suprotno tome, Lipovčanovo viđenje kritike nešto je drugačije: *Po Vama, u sklop problema koje postavlja predstava nikako, ni za boga ne smije proviriti ništa o smislu i značenju tog repertoarnog poteza u kontekstu jednog kazališnog rada (u jednom teatru ili gradu), jer je za Vas, opet, jedna predstava jedina i završena, gotova i sebi dovoljna činjenica, pa je tako „uspjeh“ i „neuspjeh“ – jedino bitno. Zloupotrijebio bih riječ kada bih ovakav Vaš posve apriorni „stav“ nazvao besplodnim, jalovim „estetiziranjem“, jer to je ustvari degradiranje kritičke riječi na nazdravičarstvo ili pokop. Ako međutim želite vidjeti kako takvo nazdravičarstvo i formalizam „kritike“ i u praksi izgleda, zavirite u neke svoje napise o teatru da Vam ih ja osobno ne bih morao analizirati, jer za to nemam ni vremena, a niti me to naročito zanima.*⁶²

Ovaj je odlomak u književno-kritičkom pogledu vrlo bitan jer označava razliku između poimanja kritike i svrhe kritičkoga pisma, kao i osudu kritičarskoga formalizma. Inače, kritike kazališnih predstava Srećka Lipovčana donose upravo te „određene spoznaje“ o cjelokupnom kontekstu, koje su potrebne za razumijevanje procesa jedne kazališne predstave. Najčešće se takve informacije pojavljuju na početku kritike, kao uvod u kompleksnost razrade koja slijedi.

Primjerice, kritika kazališne predstave za djecu *Mark Twain: Pustolovine Toma Sawyera* iz 1968. u svome uvodu otvara i pitanje odgojno-obrazovnih funkcija književnosti u usporedbi sa „modernom“ zabavljačkom književnosti za mlade (najčešće u obliku stripa) zbog čega *Pustolovine Toma Sawyera* u tom slučaju smatra kazališnim rizikom jer je riječ o djelu koje bi u tom pogledu pripadalo „dosadnim pričama neke stare bake“. (Predstava je pokazala upravo suprotno, ogroman uspjeh kod svojih mladih gledatelja.) Funkcija ovakvih uvoda u kritiku o jednoj predstavi je prikazati kontekst, i kulturološki i vremenski, u kojemu se predstava izvodi kako bi kritički stav, kao i cjelokupna slika o predstavi, bili potpuni. Polemički stil je pak bio toliko oštar da je autor na kraju teksta ostavio napomenu: *Iako „oštra“, polemika s D.*

⁶² Isto, str. 537

Gašparovićem nije dugoročno (negativno) utjecala na naše profesionalne i prijateljske odnose – do danas.

Zaključno je da upravo pojmovi kao što su izravnost, polemičnost, ironija, istinitost te osuda kritičarskoga formalizma, čine načela na kojima počiva kritičarsko-polemički stil Srećka Lipovčana.

14. BOŽIDAR PETRAČ – transcendentna i duhovna kritika

Na desetim Đakovačkim susretima hrvatskih književnih kritičara, nagrada *Julije Benešić* za najbolju knjigu kritika dodijeljena je Božidaru Petraču za knjigu *Različiti književni svjetovi*. Knjiga sadrži rasprave, oglede i književnu kritiku kojima se autor bavio tridesetak godina, a koji žanrovski pokrivaju i poeziju i prozu i dramu. Knjiga je sadržajno podijeljena na *Rasprave i oglede* te na *Književnu kritiku* koja sadrži 23 kritička teksta domaćih autora kao što su: Ivan Golub, Ivan Šaško, Tonko Maroević, Ivan Lacković, Nedjeljko Fabrio, Bonaventura Duda, Joja Ricov, S. Marija od Presvetog Srca, Neven Jurica, Lilijana Domić, Luko Paljetak itd.

Božidar Petrač je svojom knjigom nastojao osvijetliti i „zatamnjena“ mjesta hrvatske književnosti, a iz izbora iz kritike do izražaja dolazi i njegovo zanimanje za određeni tip hrvatske književnosti koji je u nekom odnosu prema transcendentnom i duhovnom. To se može uočiti već i u informacijama samih naslova, kao što su: *O Bakmazovu Simonu Cirencu*, *Paljetkov getsemanij*, *Dva pjesnika kršćanskoga nadahnuća*, *Božji krajolici*, *Svjetlosti ususret*, „*Jesenska gozba*“ kao slutnja *Apsoluta*, *Apokaliptičnost pjesništva Ivana Marijanovića* i dr.

Početak takvih kritika uglavnom započinje kulturološkim, poetološko-stilskim te informacijama opusnog konteksta: *Kasnih sedamdesetih godina u hrvatskoj su se lirici pojavili pjesnici, za tadašnja poimanja pjesništva kao „proizvodnje“, tradicionalisti i pasatisti, spiritualisti i kreacionisti. Uz Dragu Štambuka, Dražena Katunarića, Ivana Tolja i Neven Jurica. Njegovo pjesništvo, sažeto u tri pjesničke zbirke („Nacrt anđela“, „Unatrag“ i „Odsutnost“), svojim sjetnim pogledom unatrag, osobito komplementarno poeziji film de*

*sièclea i tzv. „lijepo epohe“ obilježuju vjera u transcendentan i jedinstven model ljepote i žudnja za apsolutom.*⁶³

U razradi se donosi detaljna analiza motiva i stila pjesničkoga pisma, a kritičarski je subjekt u većini slučajeva neutralan, znanstveni, a tek ponegdje izražen kroz „mi“ instancu. Posebno je zanimljiva kritika *Dva pjesnika kršćanskog nadahnuća*, riječ je o Ivanu Golubu i Ivanu Šašku, čije zbirke pjesama, iako različite čak i u jezičnom mediju (Golubova je latinskohrvatska) pokazuju vidne sličnosti (unatoč tome što ih dijeli razlika od trideset i pet godina), a u razradi se donosi komparativna analiza tih zbirki.

Vrijednosni je sud većine kritika izražen implicitno i nema negativnih prosudbi niti za jednu kritiku. U većini kritika je prosudba, koja najčešće dolazi na kraju teksta, jedino mjesto evokacije čitatelja: *Luko Paljetak u zbirci „Bdijenje“ ne odustaje od svoje prepoznatljive pjesničke norme, ali u sadržajnom pogledu čitkost njegovih stihova neće zadovoljiti samo one koji lakim krokom mogu odgonetati višeznačnost i tzv. tamna mjesta, nego i čitatelje koji, nenaviknuti na jezičnu Paljetkovu dosjetljivost, estetizam i umijeće, lako prepoznaju svoju patnju i nadu.*⁶⁴

Odlike kojima odiše kritika Božidara Petrača počivaju upravo na zanimanju za ono duhovno i transcendentalno pa prema tome ne iznenađuje spoznaja o implicitno, nenametljivo izraženom vrijednosnom sudu, lišenom negativnosti.

⁶³ Petrač, Božidar, „*Jesenska gozba*“ kao slutnja *Apsoluta*, u: *Različiti književni svjetovi*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2006., str. 353

⁶⁴ Petrač, Božidar, *Paljetkov getsemanij*, u: *Različiti književni svjetovi*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2006., str. 351

15. BORIS DOMAGOJ BILETIĆ – jezikotvornost kritike

Nagrada *Julije Benešić* za najbolju knjigu kritika 2008. godine dodijeljena je Borisu Domagoju Biletiću za knjigu kritika *Pristrani čitatelj II – izabrane književne kritike i osvrti*. Riječ je o dvoknjžju – prva knjiga donosi *Ogleda, studije i članke*, dok se druga zadržala na kritici. *Ono je dobar vodič kroz pisanu riječ i kulturološka zbivanja u Istri u posljednja dva desetljeća (od 1983. do danas)*.⁶⁵

Biletić je kritički sudjelovao u pismu suvremene hrvatske književnosti pišući o djelima Ede Budiše, Nedjeljka Fabrija, Mire Gavrana, Vlade Gotovca, Slavka Jendrička, Vesne Krmpotić, Ranka Marinkovića, Slavka Mihalića, Đure Sudete itd. No, ipak dominiraju analize najnovijih književnih ostvarenja hrvatske domovinske i izdomničke (Viktor Vida, Moliški Hrvati) ali posebno uže zavičajne književnosti Istre (Ernest Radetić, Milan Rakovac, Evelina Rudan, Božo Milanović itd.)

Knjiga je ukomponirana prema abecednom kriteriju autora o kojima piše, a sadrži 78 književnih kritika. Budući da je većina tekstova pisana za književni časopis *Nova Istra* njegovu bi se kritiku, prema Pavletiću, također moglo svrstati u publicističku.

Kritike često započinju kontekstualizacijom ili recepcijskim kontekstom. U kritici knjige *Uskraćene blagosti* Stjepana Vukušića početak je iskorišten kako bi autor iznio kritiku dotadašnje kritike navedene knjige, koja graniči s polemikom: *Ova je knjiga promaknuta u „slučaj“ i o njoj se još govori, godinu dana po izlasku iz tiska. Rijetkost ili ne za domaće prilike, ali sigurno je da u svem „delanju“ oko nje nema baš puno bontona niti, pak, poštivanja osnova pristupa „in medias res“ književna djela. ... Prvo i osnovno pravilo dobroga vladanja, abeceda svakoga pokušaja osmišljaja kritičkoga stava, jest znati razlučiti „kritičko“ od „zlonamjernoga“.* *Objašnjenje ove ustvrde držim suvišnim. Koliko su primjeri (bezrazložno istrgnuti citati) iz literature oslonac slabih duhova, agresivne su poštapalice – u*

⁶⁵ Sablić, Tomić Helena, *Nagrade 12. Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara*, u: Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2009., str. 143

*službi gotovih formula za likvidiranje književna djela – još više pokazatelj jedne i jedine dimenzije „mediokritetstva“.*⁶⁶

Dotiče se i položaja pisca čije se djelo u ovom slučaju prosuđuje na temelju kritizerskih neargumentiranosti, umjesto dobronamjernih (bilo afirmativnih bilo negativnih) kritičkih argumenata: *Postrance od cirkuske karavane, koja će s vremenom ipak prohujati, jest pisac. Bez predumišljaja i obveznica koje bi unovčio posvemašnjom rasprodajom vlastite dosljednosti i izgrađena stava, stvaralac s jedinim uporištem u radu i osloncem u sebi samom, pogodna je meta i lagani plijen. U domaćoj recentnoj književnosti dobro je poznata jedna izvrsna knjižica i u njoj pripovijest o Baruchu Davidu Neumannu, koji na isljednikov upit, zašto se dragovoljno izlaže opasnosti heretičkoga mišljenja, odgovara: „Jer želim da živim u miru sa samim sobom, a ne sa svetom.“*⁶⁷

Kritika „kritičkog“ pristupa koji za cilj ima degradirati književno djelo ili pak njegova autora, s razlogom je postavljena upravo u uvodni dio ove kritike, kako bi nakon toga ujedno dala i prikaz pravog kritičkog pristupa koji tekstu pristupa na nedogmatski, otvoren i parlamentaran, nenasilan i razgovoru podatan način jer će tek tada *kritika pokazati svoju pouzdanost, istinitost postavki, valjanost duhovna ozračja iz kojeg izvire i dostojanstvo stava.*⁶⁸

Razrade Biletićevih kritičkih tekstova obilježene su analizama književnog jezika i jezika književnosti, a svaka kritika potvrđuje kako je upravo jezik središte Biletićeva kritičkog interesa: *Mislim da je posrijedi književnica čiji je najjači adut upravo činjenica da je riječ o, recimo posve neoteorijskim i nepreciznim rastezljivim terminom, rođenoj pripovjedačici. To je, naravski, dvosjekli barem mač, jer odmah se postavlja pitanje odnosa prema jezičnome mediju kao komunikacijskom sredstvu svega što ide u red umjetnosti riječi; ne o jezičnome čistunstvu nego o jednome ležernijem odnosu spram nekih kategorija i razlikovnih osobitosti hrvatskoga književnog jezika kojim se (uz ponešto žargonskih i srodnih elemenata) autorica u pravilu služi.*⁶⁹

⁶⁶ Biletić, Boris Domagoj, *Pristrani čitatelj II*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007., str. 339

⁶⁷ Isto, str. 340

⁶⁸ Isto, str. 341

⁶⁹ Biletić, Boris Domagoj, *Proza rođene pripovjedačice. Tatjana Arambašin, „Život uhvaćen jednom rukom“*, u : *Pristrani čitatelj II*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007., str. 15

Ili: *Vukušić svestrano pristupa jezičnu mediju kao živoj građi iz koje crpi, već prema sredini i situaciji u kojoj se Velinac nalazi. Suvišno bi bilo razglabati o dijalektizmima koji prate promjenu lokaliteta zbivanja.*⁷⁰

U nekim je svojim kritikama i prosudbene poante na kraju teksta vezao upravo uz jezično iskustvo: *Valja, uz to, ipak pripaziti na ortografska pravila, to će reći dosljednost u ispisivanju poetskih cjelina. Jer, ipak nam je osnovni medij književna izražavanja – jezik. Ako već postoji snažna slikotvornost, zašto ne poraditi malo i na jezikotvornosti?*⁷¹

Kritičarsko pismo Borisa Domagoja Biletića karakterizira jedan izoštren prosudbeni stav, na kojemu autor inzistira u svakom kritičkom tekstu. Gotovo da nema kritike u kojemu je vrijednosni sud implicitan, a i čitatelju se obraća na poprilično eksplicitan, čak i imperativan način: *Treba li još reći – preporuka jest svakako pročitati!*

... a sudbina stare zrcalne igre umjetnika i čitatelja sada je posve u Vašim rukama.

Autorici poželimo još i još takovih knjiga, jer nasušno su nam potrebne.

Razlog više da se autorica definitivno raspiše te konačno učestalije i sustavnije lati poezije kao dara kojim valja uzvratiti (i) Onomu koji joj ga je darovao.

U ranije spominjanoj „kritici o kritici“, u vrijednosnom se sudu autor vraća na istu problematiku i zaključuje: *Pisac ovdje stvara univerzalan svijet suvremena intelektualca, čije dileme nisu jednodimenzionalne i nisu bez nijansi. Snažno su prikazane i jesu ljudske. Dodajmo još i to da poneke od dosadašnjih apriornih, nimalo dobronamjernih i teorijski slabo potkrijepljenih, pokuda „Uskraćenim blagostima“ graniče i s lošim kućnim odgojem.*⁷²

Kritičarski je subjekt kao što je razvidno i u primjerima, često prikazan kroz prvo lice jednine, čime se suptilno u tekst provlače i autorova promišljanja na čijim se temeljima u nekim tekstovima ulazi u argumentaciju.

Zaključno, stil kritičkoga pisma Borisa Domagoja Biletića karakterizira golemo teorijsko, kao i književno-kritičko znanje te kritička otvorenost koja može dovesti i do minijature polemike. Njegov je stil, među laureatima, poseban upravo zbog svog izoštrenog prosudbenog

⁷⁰ Biletić, Boris Domagoj, *Živjeti uvjetno. Stjepan Vukušić, „Uskraćene blagosti“*, u : Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007., str. 344

⁷¹ Biletić, Boris Domagoj, *U tamnim šumama. Eldino Salamon, „U tamnim šumama“*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007., str. 270

⁷² Biletić, Boris Domagoj, *Živjeti uvjetno. Stjepan Vukušić, „Uskraćene blagosti“*, u : Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007., str. 346

stava koji označava nužnost ocjene, neovisno afirmirajući ili negirajući književni tekst o kojemu kritički progovara.

16. VINKO BREŠIĆ – duhovitost, asocijativnost i eksplicitna prosudbenost

Vinko Brešić je za svoju knjigu kritika pod nazivom *Kritike*, 2009. godine osvojio nagradu Julije Benešić za najbolju knjigu kritika. Knjiga donosi 40 izabranih kritika koje su deset godina objavljivane u *Vijencu* (1998 – 2008.). Kritike su sadržajno poredane kronološkim redom, a autori zastupljeni u knjizi su: Ivan Jurin Bošković, Ivo Brešan, Dunja Detoni-Dujmić, Cvjetko Milanja, Fran Galović, Dubravko Jelčić, Miroslav Šicel, Helena Sablić Tomić, Goran Rem, Ivica Matičević, Jure Kaštelan, Matko Peić itd. Žanrovski, Brešić je svojom knjigom pokrio i zbornike, i knjige kritika (primjerice laureata Ivana Jurina Boškovića) te antologije, monografije, studije.

Tipovi početaka njegovih kritika pretežno su poetološko-stilske informacije o autoru ili opusni kontekst iz kojega se ulazi u detaljnu raščlambu knjige o kojoj piše. Primjerice, govoreći u uvodu o Ivanu Jurinu Boškoviću i njegovoj knjizi kritika, autor matematičkom računicom dolazi do informacije kako je kritičar Bošković tijekom dva desetljeća od 100 pisaca o kojima je pisao, pročitao njihova 382 djela te ih u periodici prikazao.

Osim toga, u uvodnim dijelovima Brešanovih kritika moguće je naići i na osobne reminiscencije i doživljaje koje veže uz nekog autora, uključujući i društveno-povijesni kontekst, primjerice, njegova života ratnih devedesetih godina u zagrebačkoj Buconjićevoj ulici u kojoj je stanovao i mladi pjesnik, esejist i kritičar Hrvoje Pejaković o čijim sabranim djelima piše u svojoj kritici: *Sudbina, međutim, htjede da istu ulicu ne dijelismo dugo: s broja 19, s njezina „sjevernog ugla“, Hrvoje se zauvijek odselio već 1996. I ponio sa sobom svoje dječjačko lice i najsrcolikije usne koje sam ikad vidio u jednoga muškarca.*⁷³

U razradama Brešić pristupa tekstu istraživački i analitički, istovremeno formulira i raščlanjuje sam sadržaj, koncept knjige nakon čega ulazi u analizu odnosno interpretaciju koja je često prožeta i autorovim komentarima. Takav je postupak oblikovanja argumentacije posebno zastupljen u kritičkom tekstu Manderalove knjige za koju sam autor kaže kako je u

⁷³ Brešić, Vinko, *Hrvojeva popudbina. „Djela Hrvoja Pejakovića“, urednik Tonko Maroević*, u: *Kritike*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 137

mnogome *njegova* zavičajna knjiga. U tom se pristupu čitatelj na trenutke može i izgubiti između autorova osobnog doživljaja Livna ili onoga što je o njemu rečeno u knjizi o kojoj govori. Primjerice: *Putove su održavali putari, odnosno cestari, moje prvo poželjno zanimanje; naime, impresionirao me prizor jednoga takvoga koji je uzjašio naveženu kamenu gomilu, i moćno je drobio golemim čekićem, a usitnjeni bi oštraci iza njegovih leđa krotko ostajali poput „sure“ iliti zmije.*⁷⁴ Cijeli je kritički osvrt zapravo asocijativni prikaz Brešićevih subjektivnih doživljaja istog prostora ili događaja o kojima se govori u knjizi.

Kritičarski subjekt njegovih tekstova, kao što se može primijetiti, može se pojaviti i u „ja“ instanci, ali većinom prevladava znanstveni, neutralni diskurs i „mi“ instanca. Iako su rijetki trenuci izravnog obraćanja čitatelju, oni neizravni mogu se protumačiti upravo u kritičkom prikazu ne samo knjige nego i suptilnih kritički osmišljenih teza za promišljanje (književnoga) svijeta u kojemu čitatelj živi ili duhovitim opaskama često prikazanim u zagradama: *(Ovaj optimizam počiva na uvjerenju da je barem pola tih knjiga već u Milanjinu kompjutoru, a kako s kompjutorom nije baš na „ti“, sačuvaj ga Bože od virusa!)*⁷⁵

Vrijednosni sud često je eksplicitno izražen na kraju teksta, jednako kao i u Biletićevu stilu. *U tome su gospođa Dujmić i njezina knjiga sasvim uspjele; pred nama nije samo još jedna nezaobilazna monografija, već moderno i doista fino skrojeno štivo.*⁷⁶

*Ivan Brešan, naime, nije više samo dramski klasik, već i rasni pripovjedač koji duboko šparta našu suvremenu prozu bitno joj pomlađujući sliku žanrovsku. P.S. I zato ima pravo Pavao Pavličić, prvak ceha krimičkoga, kada na istoj promociji Brešana nazva „i mladim i perspektivnim“!*⁷⁷

*Dojam je da u ovoj knjizi ništa nije prepušteno slučaju, pa tako niti izbor atipična formata, koji je omogućio ne samo to da sve u knjizi bude jasno i pregledno, već i da sama knjiga bude – praznik za oči. Dostojno jednoga Šenoa.*⁷⁸

⁷⁴ Brešić, Vinko, *Čitanje zavičaja. Stipo Manderalo: „S Vidoške gradine Župom vidoškom stoljećima uzduž i poprijeko“*, u: Kritike, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 339

⁷⁵ Brešić, Vinko, *Knjiga o pitanjašima. Cvjetko Milanja: „Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., III.“*, u: Kritike, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 130

⁷⁶ Brešić, Vinko, *Gospođe od pera ili fino skrojeno štivo. „Dunja Detoni-Dujmić: Ljepša polovica hrvatske književnosti“*, u: Kritike, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 31

⁷⁷ Brešić, Vinko, *Brešanova krimi slagalica. Ivo Brešan: „Kockanje sa sudbinom“*, u: Kritike, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 95

⁷⁸ Brešić, Vinko, *Nepoznati Šenoa. August Šenoa: „Nepoznati rani radovi na češkome i njemačkom jeziku“*, u: Kritike, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str. 153

Jednako eksplicitno, prosudbene poante mogu se pronaći i u uvodnim riječima kritičkog teksta: *Kada se na jednome književnome poslu u isto vrijeme nađu pravi urednik, prava tema i pravi priređivač, onda je dobar rezultat zapravo neizbježan.*⁷⁹

Na kraju, stil kritičarskoga pisma Vinka Brešića ukazuje na eksplicitan vrijednosni sud, detaljne raščlambe književnih djela na sadržajnoj i motivsko-tematskoj razini, kao i na asocijativne subjektivne doživljaje ponekad popraćene i humorom.

17. GORAN REM – književna i medijska kritika; intertekstualnost i intermedijalnost

Knjiga *Retorika kritike* Gorana Rema zaslužila je 2010. godine nagradu *Julije Benešić* za najbolju knjigu kritika. To je autorova druga knjiga kritika, nakon *Zadovoljštine u tekstu* iz 1989. godine, a sadrži tekstove koje je proteklih trideset godina objavljivao u stručnim časopisima i novinama.

Njegov kritičarski interes obuhvaća, osim književnih tekstova, i one drugoumjjetničke, odnosno glazbene, kazališne, performansne, likovne i filmske. Prema tome, knjiga je sadržajno kategorizirana na *književnu kritiku*, i to kronološkim kriterijem (od 1979. do 2010.) te na *medijsku kritiku* (1980-2010.) i *uvide i uvodnike* (1985-2008).

U prvom se ciklusu kritički govori o djelima autora kao što su Miroslav Slavko Mađer, Irena Vrkljan, Boris Senker, Mirko Tomasović, Branko Čegec, Milorad Stojević, Luko Paljetak, Ivan Slamnig, Branko Maleš, Vlado Gotovac, Borben Vladović, Simo Mraović, Davor Špišić, Boro Pavlović, Ivan Rogić Nehajev, Krešimir Bagić, Josip Stošić, Katalin Ladik itd.

Drugi ciklus, kojemu pripada medijska kritika, sadrži kritičke osvrtne na kazališne predstave kao što su *MacBeth* (1980.) i *Welcome to the war* (1992.), ali i na glazbeni medij kojemu pripadaju tekstovi Joy Division-a, Leonarda Cohena i Noise Slawonische Kunst-a, kao i na

⁷⁹ Brešić, Vinko, *Galović među biserima. Fran Galović: „Zeleni oblak“*, u: *Kritike*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2008., str 78

medij stripa pišući o Dubravku Matakoviću ili na medij likovne umjetnosti u kritici izložbe Franje Molnara.

U trećemu ciklusu, naslovljenom *Uvidi i uvodnici*, donose se kritički osvrti na različite književne pojave i autore, objavljujane u zbornicima i časopisima.

Kritičarsko pismo Gorana Rema trenutno je „najintermedijalnije“ među analiziranim kritičkim pismima laureata, i to ne samo na žanrovskoj nego i na jezičnoj razini. Sanja Jukić o tome kaže sljedeće: *Kako se u cijelom svom dugogodišnjem pjesničkom i znanstvenom radu Goran Rem bavi tijelom jezika, bilo kroz analizu drugih tekstova, bilo kroz vlastiti poetski rad, ne iznenađuje kako je upravo jezik još jedna iznimnost i ove njegove knjige. Retorika kritike kao da je praktična provedba onoga što je prije 40-ak godina proricao R. Barthes – da će „metaforički jezik jednoga dana biti potreban intelektualnom diskursu.“*⁸⁰

U uvodnim dijelovima kritika, osim opusnog konteksta i poetološko-stilskih informacija, mogu se pronaći i različite subjektivnosti koje kritičar u svom pisanju priznaje, kao što je iskustvo čitanja *Slavka Mihalića* gdje autor iz osobnog, čitateljskog iskustva jedne pjesme ulazi u opis: *Uvijek sam volio čitati njegovu pjesmu „Metamorfoza“ koja aktivira mučninu kroz osvjetljen mrak napuštenog te – humanitetnim bezokružjem – destruiranog subjektiviteta i koja je žestokom i zrcalnom pounutrašnjenošću izazivala naše oduže studentske rasprave o pjesništvu iskustva egzistencije, gdje smo zažareno govorili o svojevrsnom silasku u pakao pjesničke svijesti. ... I da, ono što si u tim raspravama nismo priznavali, bilo je da smo u potaji skoro radije čitali atipičan Mihalićev gotovo kolokvijalizirano ozvučen sentiš-hit „Približavanje oluje“ jer, zaboga, nismo životinje, iako neočekivano rado slušamo neostarjele subsurfere *The Animals*. Moram odmah istaknuti kako to, nažalost, više ne čitam ni u potaji niti javno, dok *Animalse* slušam uvijek, onako nepopravljivo iz backupa, na monogramofonu Mini...*⁸¹

Tek se nakon ovakvog subjektivnog priznanja čitateljskog iskustva ulazi u opis Mihalićeve zbirke *Iskorak*. Funkcija je ovakvog početka upravo u slikovitom prikazu kritičara kao čitatelja, čime se neizravno približava i suvremenom čitatelju.

⁸⁰ Jukić, Sanja, *Kritika kao polilog*, Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2011., str. 137

⁸¹ Rem, Goran, *Slavko Mihalić: Iskorak*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 76

U razradi se donose iscrpne informacije o objektu pisanja koje argumentacijski u tolikoj mjeri komuniciraju i sa drugomedijskim pristupima, što Removo kritičarsko pismo čini iznimnim fenomenom: *Takvim teorijski pluralističkim pristupom, Goran Rem pomiče granice djelovanja središnjega postmodernističkog fenomena intermedijalnosti i izvan prostora fikcionalnog diskursa te ga promiče u relevantnu argumentacijsku metodologijsku „gestu“.*⁸²

Primjerice, pišući o zbirci pjesama Krešimira Bagića, koristi se „nogometnim“ pristupom pjesničkom tekstu. Budući da je Bagić *sklon nogometu*, Rem je odlučio njegovu sklonost igri prikazati upravo kroz (sportsku) igru, odnosno nogomet: *Naime, i kada je športska igra u kakvu motivskom interesu pjesničkog teksta, nekako je nogomet malo dalje od ruke, no što je to, cinično rečeno, šport u čija pravila uvodi, primjerice, Tomaž Šalamun svojega već davnog lirskog igrača. Međutim, Bagić se u mitološkom polju nogometne povijesti odlučuje za vrlo uzbuđeno i proizvoljno slaganje svojevrzne transpovijesne momčadi i takvoj se zabavnoj igri svijetom teksta ovdje čitatelj ima navijački radovati. Tekstualni navijač, kritičarski također.*⁸³

Takav postupak donosi novitet u ostvarenju komunikacije s čitateljem u jednom kritičkom tekstu upravo kroz sportski jezični izraz i stil, pokušavajući se čitatelju približiti putem interakcije s *najvažnijom sporednom stvari na svijetu*.

Kroz kritičarski subjekt u kritikama Gorana Rema progovara njegova *autorska množina* jer je autor *u svakom svom tekstu, pa i u ovom kritičarskom, uvijek Sve – i pjesnik, i znanstvenik, i kritičar-teoretičar.*⁸⁴

Autor se vrlo često pojavljuje upravo u prvoj osobi jednine, pa čak i u napatku kako to neće činiti: *U ovim retcima neću upotrebljavati pisanje u prvoj osobi jednine jer ću otići u nepopravljivu povijest, stoga sada pišem: uživam u njegovu nasladnom i rahlom tekstu! Sad.*⁸⁵

⁸² Jukić, Sanja, *Kritika kao polilog*, Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2011., str. 136

⁸³ Rem, Goran, *Krešimir Bagić: Jezik za svaku udaljenost*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 214

⁸⁴ Jukić, Sanja, *Kritika kao polilog*, Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara, Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Đakovo, 2011., str. 137

⁸⁵ Rem, Goran, *Valentin Benošić: Lirika*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 267

Njegovo je prvo lice jednine često neizravno vidljivo i u vrijednosnom sudu, u obraćanju čitatelju, posebno u jednom poticajnom kontekstu, na čitanje naravno: *Najkraće napisano: molim, pročitajte, se!*⁸⁶

Na nekim se mjestima uočava komunikacijsko ispreplitanje „vi“ i „mi“ instance: (*Znate onaj iskaz: „Mi to nismo čitali, ali smatramo da je nevaljalo!“ – Znate?) Mihalića čitati, inače ste nevaljali Vi! A to je nezgodno, jer ovako u recepcijskim poantama, to smo, actually, Mi.*⁸⁷

Poticaj čitatelja na iskustvo čitanja dodatno se naglašava i interpunkcijom: *Kako je već jednom netko napisao – izvrsne pjesme su u knjizi, a vi čitatelji s memorijom svojega kreativnog, figurativnog ili nefigurativnog djetinjstva – krenite ih čitati sad!!! Nadrealni triler na samom rubu minskog polja, ili – tekstualni koncert bluesa, plemenita neotradicija.*⁸⁸

Na koncu analize kritičkoga pisma Gorana Rema, zaključno se može reći da je njegov stil uistinu jezično i metodološko intermedijalno bogatstvo kojim se koristi i u komunikacijskom pristupu čitateljskoj instanci. Stil njegove argumentacije odlikuje interpretativno umijeće korelacije s raznim drugim umjetnostima, što stil (kritičarskog) jezika čini raznovrsnim jer je bogat intermedijalnim i intertekstualnim referencama.

⁸⁶ Rem, Goran, *Boro Pavlović: Novina*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 141

⁸⁷ Rem, Goran, *Slavko Mihalić: Iskorak*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 77

⁸⁸ Rem, Goran, *Tihomir Đunđerović: Psiho, ptice*, u: Retorika kritike, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek, 2010., str. 266

18. DARIJA ŽILIĆ – konkretnost, objektivnost i konciznost kritike

Treća laureatkinja, Darija Žilić, dobila je 2011. godine nagradu *Julije Benešić* za svoju knjigu kritika *Muza izvan geta*. Knjiga se sastoji od dva dijela, prvi čine eseji, a drugi kritike o prozi, točnije sedamnaest kritika o prozama suvremene hrvatske, ali i srpske i bosanskohercegovačke pa i svjetske književnosti, sljedećih autorica i autora: Tahar Ben Jelloun, Milica Lukšić, Ana Đokić, Dario Džamonja, Andrej Nikolaidis, Divna Zečević, Goran Samardžić, Natalija Grgorinić i Ognjen Rađen, Radenko Vadanjel, Dušan Gojkov, Đurđa Knežević, Marina Šur Puhlovski, Regis Jauffret, Maryline Desbiolles, Virginia Woolf i Xavier de Maistre.

Za kritički dio *Muze izvan geta* Milivoj Solar navodi kako autorica uspijeva zadržati onaj oblik i smisao koji se danas tako često gubi u medijskim apologijama, polemikama i reklamama, a sastoji se u tome da se ukratko opiše „o čemu se u knjizi zapravo radi“ te kojem ona žanru i zašto pripada, dok se na samom kraju iznosi kritički sud o književnoj vrijednosti koja se danas tako lako gubi u trenutnim raspravama o posve drugim pitanjima.

Upravo je to temeljna karakteristika kritičkoga pisma Darije Žilić. U potpunosti objektivno, s minimalnim subjektivnim doživljajima ili unošenjem svoje osobnosti u tekst, autorica započinje, analizira i vrjednuje književno djelo.

Počeci njenih kritika većinom su informacije opusnog konteksta, osim u kritici romana *Sin*, u kojoj započinje uvodom o vlastitom susretu s tom knjigom, iznoseći vlastita iskustva i opise mjesta na kojemu se tada nalazila: *U desetom mjesecu nekoliko sam dana poslom bila u Ulcinju. I baš tada sam i proslavila svoj rođendan. Moji su mi prijatelji poklonili knjigu „Sin“ Andreja Nikolaidisa, a zatim sam saznala od svog kolege Albanca iz Crne Gore, da je dan prije bilo predstavljanje te knjige, ali na albanskom jeziku. Bili smo inače smješteni u Dvorima Balšićima koji su uzdignuti iznad grada, kao neka utvrda. Tih nekoliko dana u Ulcinju bilo je sunčano, na pjeskovitim plažama još uvijek je bilo kupača. No miris mora ipak se nije gotovo niti osjećao. Naime, iz obližnjih restorana dopirao je miris pečenja i posve ga potisnuo...*⁸⁹

⁸⁹ Žilić, Darija, *Roman o ocu i sinu. Andrej Nikolaidis: „Sin“*, u: *Muza izvan geta*, Biakova, Zagreb, 2010., str. 166

Nakon podužeg uvoda u kojemu prevladavaju poprilično detaljne, opisne informacije, autorica navodi kako je radnja romana *Sin* situirana također u Ulcinju, o kojem autor ne piše posebno pohvalno. Tu informaciju objašnjava osobnim doživljajem iz uvodne riječi, što ujedno objašnjava ovakav početak kritičkog teksta. Dakle, iz osobnog iskustva autorica ulazi u opis teksta: *Već sam početak romana kao da odražava sliku plaže u desetom mjesecu – uvala kupaca koji čeznu za posljednjim zrakama sunca, da bi kasnije odjurili u diskoteku i do terase s narodnom muzikom žudeći za seksualnom avanturom.*⁹⁰

Upravo se iz takvog uvoda ulazi u početak razrade koja uglavnom donosi detaljnu analizu sadržaja romana u kojemu najčešće nema osobnih referenci, kritičarski je subjekt isključivo neutralan, tek se ponegdje uočava „mi“ instanca.

Vrijednosni je sud kritike Darije Žilić jasan, konkretan, objektivan: *Taj završetak romana i nije najbolje rješenje, jer ništa ne govori o relaciji otac-sin: očevo bilježenje ne znači razumijevanje, ni neki pomak i zato katarze nema. No ipak, Nikolaidis je napisao zanimljiv roman u kojem se, kao u kakvom ruskom realističkom romanu, ne libi raspravljati o temama krivnje, grijeha, bespoštedno prikazati ono stanje kad čovjek postaje smetnja i samome sebi, ali i pritom nudi izlazak iz tog stanja, afirmirajući upućenost čovjeka na čovjeka.*⁹¹

Zaključiti je kako stil kritičarskog pisma Darije Žilić karakteriziraju objektivnost, jasnoća i konkretnost u oblikovanju prosudbenih poanti te rijetki trenutci oblikovanja argumentacije na temelju vlastitoga iskustva.

⁹⁰ Isto, str. 167

⁹¹ Isto, str. 173

19. BRANKO ČEGEC – kritika položaja književne kulture; otpor marginalizaciji knjige

Nagradu *Julije Benešić* za 2012. godinu dobio je Branko Čegec za svoju knjigu kritika *Pokret otpora*. Čegecu je to najmanje treća knjiga kritika, nakon *Presvlačenja avangarde* (1983.) i *Fantoma slobode* (1994.). Čegec je poznatiji kao urednik i nakladnik, a u svojoj nagrađenoj knjizi progovara upravo iz perspektive urednika časopisa za knjigu, nazvanog *Tema*. Knjiga, dakle, sadrži četrdeset i dva teksta koji su pisani tijekom sedam godina kao editorijali časopisa *Tema* i koji su komponirani kronološkim načelom. Budući da knjiga nosi podnaslov *Život knjige i druge vjetrenjače*, za pretpostaviti je da se autor u njoj bavi pitanjem knjige i njezine sudbine, kao i problemima u kojima se nalazi ne samo knjiga nego i časopis, uključujući sustav distribucije i knjižarske mreže.

Tipovi početaka često se odnose na književne informacije u kojima se autor u tom trenutku nalazi, kao i njegova osobnog stava ili emocije vezane uz određenu književno-nakladničku okolnost: *Biti pisac, živjeti u maloj zemlji, putovati po svjetskim festivalima, slušati priče o milijunskim nakladama i sjajnim honorarima bolno je i frustrirajuće. Biti izdavač, živjeti u maloj zemlji s kaotičnom mizerijom od nazovitržišta, objavljivati prozne knjige domaćih pisaca u tisuću, a zbirke poezije u tristo primjeraka, čekati pomoć od države ili otkupe knjižnica koje vape za novim svescima Coelha, skucati lov za neki od bližih svjetskih sajmova knjige (Frankfurt, Leipzig, Bologna, Prag...), slušati priče o organiziranom tržištu, milijunskim nakladama i basnoslovnim profitima bolno je i frustrirajuće.*⁹²

U razradi se, nastavljajući na uvodne riječi, često ironičnim prizvukom komentira stanje knjige u (političkom) vremenu i prostoru u kojemu se kritičar nalazi: *Knjiga je postala Jeftina, dostupna svima, na svakome mjestu. Zadrigla lica trabunjala su o tržišnoj privredi, bezobzirnosti nakladnika knjiga, koji orgijaju s posve neprihvatljivim cijenama, objavljivane su naručene tiskarske kalkulacije bez ijednoga relevantnog elementa koji određuje troškove proizvodnje knjige, bez ijednoga ozbiljnog tehničkog parametra, formirani su stožeri za potporu projektima s kojih su pucala isklesana imena vodećih promicatelja i zaštitnika hrvatske kulture, cijela je zemlja vrištala s orgazmičkim zanosom: IMAMO KNJIGU! TRIDESET KNJIGA DOPREMLJENIH ŠLEPERIMA IZ ŠPANJOLSKE PO SISTEMU*

⁹² Čegec, Branko, Šleperaj na zemlji, u: *Pokret otpora*, MeandarMedia, Zagreb, 2011., str. 14

*KLJUČ U RUKE DOBILO JE PRILIKU ZAMIJENITI CIJELU NAKLADNIČKU PRODUKCIJU JEDNE ZEMLJE!*⁹³

Autor u razradama komentira i stanje časopisa, te upućuje isprike zbog kašnjenja izlaska određenih brojeva, uglavnom zbog teške financijske situacije: *U najkraćim crtama: trobroj 1-3 pojavljuje se tek sada zato što je zadnji dvobroj za prošlu godinu kasnio puna tri mjeseca. A kasnio je zato što nije bilo novaca.*⁹⁴

Čegec se u svojim uvodnim tekstovima za časopis dotaknuo mnogih tema, pa tako i književnih nagrada i krize kriterija, kao i kritike koju uspoređuje s nekadašnjom, koja je imala funkciju posredovanja djela budućim čitateljima, koja je bila izravna, žestoka, polemična, a često i sitničava i gruba, dok današnjoj „kritici“, smatra, ne treba sugovornik, pa čak ni djelo, niti uostalom ikakvo prethodno znanje jer ona zna po Sebi, po globalnoj strategiji gospodara njezinih misli, osjećaja i prethodnoga obrazovanja.

Pokret otpora doista kritički pristupa trenutnoj situaciji knjige, pa i položaju same kritike, a u svojoj srži donosi ideje kako se oduprijeti tom globalističkom uništenju estetskih i vrijednih djela, dok je jedna od ideja, za početak, upravo sam časopis kao mjesto na kojemu će se, u komunikaciji s čitateljstvom, moći postavljati i komentirati određena problematika.

Kritičarski je subjekt prema tome, najčešće oblikovan kroz „ja“ i „mi“ instancu, što je vidljivo i iz primjera, a u vrijednosnim sudovima, koje ćemo u ovom slučaju definirati kao zaključke teksta, autor pokazuje svoju potpunu osviještenost problematike u kojoj se pisci i knjige nalaze: *Ako ljudi koji se na bilo kojoj razini bave knjigom još uvijek nisu svjesni svoje marginalnosti i potrebe za gerilskim organiziranjem, onda ovaj časopis stvarno nema nikakvog smisla. Kako sada stvari stoje, ubrzo ćemo prijeći u fanzinsku formu i dilati se ilegalnim kanalima. U službenom javnom prostoru za nas je sve manje mjesta!*⁹⁵

Zaključno, *Pokret otpora* vrijedna je knjiga upravo zbog prikaza stvarnoga stanja knjige i svih problema koji uz nju stoje, uključujući i položaje kritike i naklade. Prosudbeno oštar stav, kao onaj Bagićeve ili Sablić Tomić, objektivnost, ironija, čak i hiperboliziranje koje ima funkciju osvješćivanja stvarnoga stanja, sve to uz određenu dozu subjektivnih doživljaja, obilježja su kritičarskoga stila kao i oblikovanja argumentacije i prosudbenih stavova Branka Čegeca.

⁹³ Isto, str. 15

⁹⁴ Čegec, Branko, *Dobrodošli u nadrealizam*, u: *Pokret otpora*, MeandarMedia, Zagreb, 2011., str. 23

⁹⁵ Čegec, Branko, *Zašto, kako i za koga?*, u: *Pokret otpora*, MeandarMedia, Zagreb, 2011., str. 37

20. LJERKA CAR MATUTINOVIĆ – komparatistička interpretacija svijeta i teksta

Nagradu Julije Benešić za najbolju književno-kritičarsku knjigu između dvaju Susreta (2013. godine) dobila je Ljerka Car Matutinović za knjigu *Vijenac odabranih*. Ljerka Car Matutinović poznata je kao vrsna pjesnikinja, prozaistica, esejistica, prevoditeljica i književnica za djecu. Ogledi u nagrađenoj knjizi objavljuvani su u *Vijencu*, dvotjedniku Matice hrvatske, u razdoblju od 2005. do 2013. godine, što objašnjava i informaciju *Vijenca* iz naslova.

101 kritički ogled sadržajno je razvrstan prema književnim vrstama knjiga o kojima je kritički pisala i to u pet dijelova: *Poezija, Proza, Dječja književnost, Kritika, ogledi, esej* i *Antologija*. Ogledi o knjigama poredani su abecednim redom autora, dok je za antologijske izbore iz književnosti vrijednosan kronološki kriterij. Iz tog se velikog opusa može prepoznati široki i raznoliki raspon autoričina kritičkoga diskursa. Ljerka Car Matutinović piše i o knjigama slabo znanih ili neafirmiranih autora i autorica, kao i knjigama kojima se predstavlja književnost hrvatske dijaspore te o antologičarskim i kritičarskim izdanjima (primjerice o laureatkinji Dariji Žilić i njenoj knjizi kritika *Muza izvan geta*)

Početak kritičkih tekstova najčešće su informacije poetološko-stilskog ili opusnog konteksta, ali i svojevrsnog prosudbenog stava o autoru: *Nazvat ću Borisa Domagoja Biletića (ma koliko to zvučalo prošlostoljetno) vrlim poslanikom i kreativnim kulturnim djelatnikom*.⁹⁶ Često se u počecima kritika mogu pronaći i informacije o drugom medijskom kodu, kao i određeni kulturološki kontekst prevladavajućeg medijskog svijeta u kojemu živimo, primjerice u kritici knjige *Pismopriče*, Ane Horvat, koju je autorica nazvala *Tužno nasmijan chat: Ta već raširena engleska riječ ne znači samo čavrljanje i ćaskanje. Njezina recentna simbolika reprizira se revnosno na takozvanim društvenim mrežama kao što je Facebook, gdje se umnožava opsjednuta temama i gdje živi svoj osebujan život u kontrapunktima slaganja i neslaganja, lajkanja i nelajkanja. Dakle, ta nepotrošiva i sve više nazočna energija kojoj je cilj porazgovarati („to have a chat“) vizualizira neočekivana i paradoksalna razmišljanja. Upravo sam tako doživjela novu knjigu Ane Horvat u kojoj neobičan spoj pisma i priča*

⁹⁶ Car Matutinović, Ljerka: *Riječ ima – pjesma. Boris Domagoj Biletić: „Imam riječ“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 21

*otkriva jedan zapravo neusklađeni svijet svuda oko nas (dopuštam: i u nama!), koji se povremeno gura „ispod tepiha“ da bi nas tu i tamo, u realnosti „zaskočio“.*⁹⁷

U razradama autorica analitički i komparatistički pristupa tekstu, ali s jedne prirodnije, nenametljivo nametljive strane, upleće i svoja promišljanja kojima oblikuje argumentaciju i vodi jednu komparatističku analizu djela i svijeta u kojemu živi. Kritički je subjekt znanstveni, ali u određenim dijelovima uronjen u „ja“ i „mi“ instance.

Prosudbeni stav je dvojak, i implicitan i eksplicitan, a ponekad prožet i autoričinim savjetom: *Kako se naš suvremeni svijet sve više očituje agresivnošću, valjalo bi „Kako se crta sunce“ ponuditi i odraslama. Da se dodatno educiraju u razvijanju dobrote i ljubavi prema najmlađima. Da ljubav ne ostane praznom frazom, već bude istinskom emocijom.*⁹⁸

Ili: *Da zaključim: knjigu Sanje Lovrenčić „U potrazi za Ivanom“ trebalo bi uvrstiti u školske programe kao obveznu lektiru. Neka učenici nauče da život književnih poslanika, nekad i sad, nisu ni surfanja internetom ni isprazne blogovske čakule i trač.*⁹⁹

*Riječju, prema Seadu Begoviću svaki pjesnik „dođe na svoje“. I to je dobro! Zato se njegov Pjesmozor čita kao kritičarsko-beletristička, dobronamjerna rijetkost. Uostalom, nije baš poznato da se knjige kritika čitaju s uživanjem.*¹⁰⁰

*Rodnoj Slavoniji pjesnik Vladimir Rem podario je nezaobilazno djelo. Stoga taj pothvat veseli! I za kraj, u stilu pozitivnih vibracija. Profesorica Sanja Jukić svoj znanstveni, ali i emotivno obojen proslovni osvrt knjizi „Krug oko baštine“ Vladimira Rema naslovila je „Ljubavno pismo Slavoniji“. Pogodila je u sridu!*¹⁰¹

⁹⁷ Car Matutinović, Ljerka: *Tužno nasmijan chat. Ana Horvat: „Pismopriče“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 141

⁹⁸ Car Matutinović, Ljerka: *Nenadmašni govor pjesme. Šimo Ešić/Tošo Borković: „Kako se crta sunce“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 198

⁹⁹ Car Matutinović, Ljerka, *Knjiga za lektiru. Sanja Lovrenčić: „U potrazi za Ivanom“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 158

¹⁰⁰ Car Matutinović, Ljerka, *Dozrijevanje ploda. Sead Begović: „Pjesmozor“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 224

¹⁰¹ Car Matutinović, Ljerka, *Slavonski obzori. Vladimir Rem: „Krug oko baštine“*, u: *Vijenac odabranih*, Biakova, Zagreb, 2013., str. 178

Zaključiti je da stil kritičarskog pisma Ljerke Car Matutinović karakterizira komparatističko-osobni pristup književnoj analizi, što se očituje upravo u iskazivanju vlastitih dojmova ili savjeta, često i u obliku ironije, dok je prosudbena poanta većinom implicitno uronjena u zaključak analize.

21. MARIO KOLAR – eksplicitnost u znanstvenom pristupu

Na zatvaranju 17. đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara, nagradu za najbolju knjigu kritika odnijela je knjiga *Nuspojave čitanja* Marija Kolara. U knjizi Kolar donosi tridesetak recenzija, osvrti, kritika, prikaza i ogleda koje je tijekom pet godina objavljivao u različitim književnim i znanstvenim časopisima. Svi su tekstovi, navodi Kolar, nastali kao jedna od nuspojava koje su ga pogodile nakon čitanja knjiga, a svrha objavljivanja takvih tekstova bila mu je upozoriti druge na pojavu određene knjige.

Korpus analiziranih tekstova čine knjige (i časopisi) suvremenih književnika, znanstvenika i umjetnika iz autorova šireg i užeg zavičaja (Marina Protrka, Denis Peričić, Zvonko Kovač, Cvjetko Milanja, Pero Budak, Pavao Pavličić, Viktor Žmegač, Milivoj Solar, Fran Galović, Zdravko Seleš, Ivan Golub, Nikola Miličević, Asa Briggs, Peter Burke, Ivan Večenaj itd.).

Ono što je na prvu razvidno u kritičkom pisanju Marija Kolara, upravo je znanstvenost i prevladavanje kritike književnoznanstvenih tekstova te esejistički stil pisanja, bogat podnaslovima u tekstu.

Početke svojih kritika Kolar najčešće započinje uvidom u književno-povijesni kontekst, primjerice, govoreći o dvjema knjigama Cvjetka Milanje (*Hrvatsko pjesništvo 1950.-2000.*) započinje uvodom o razdoblju postmodernističkog pjesništva, gdje iznosi i svoj osobni stav o pitanju kvalitete pjesništva kao i njegova kriterija: *... a jesu li oni bolji ili lošiji, pogotovo u pitanju kvalitete, od pjesništva nekih drugih razdoblja, nezahvalno je procjenjivati jer svako vrijeme ima svoje kriterije i svakome bi se pjesništvu u načelu trebalo suditi po kriterijima njegova vremena, čak ako su ti kriteriji i tako nejasni kao što je to u razdoblju postmoderne („sve je dopušteno!“). Uostalom, za dugoročne zaključke je možda i prerano. Ili ipak nije? Ako je suditi po najnovijim dvjema knjigama književnog povjesničara i kritičara Cvjetka*

*Milanje koje govore o hrvatskom pjesništvu postmoderne, možda je ipak prerano, ali svakako ne treba čekati s otvaranjem ozbiljnijih rasprava.*¹⁰²

Nakon takvog početka slijedi uvid u kontekstualizaciju te detaljna razrada svih strukturnih segmenata knjige. Upravo se u oblikovanju argumentacije može uočiti znanstvenost u vidu znanstvene terminologije i sustavnosti, a ponegdje se može pronaći i određena prosudbena poanta: *Najnovije dvije knjige, kao i cijela edicija, plod su, dakle, autorova dugogodišnjeg i sustavnog bavljenja najnovijim hrvatskim pjesništvom i svakako predstavljaju vrhunac te djelatnosti, potvrđujući svojeg autora kao jednog od najsustavnijih pratitelja i najminucioznijih proučavatelja toga korpusa.*¹⁰³

Kritičarski subjekt Marija Kolara izražen je pretežno kroz „mi“ instancu: *kada gledamo, možemo zaključiti*, dok se u prosudbi može pronaći i prvo lice jednine: *Kako bilo da bilo, ne mogu ne primijetiti da Milićevićevi tekstovi posredno svjedoče i o vremenima kada je književna kritika bila mnogo cjenjeniji i produktivniji žanr nego danas. O vremenima kada je pojava neke knjige, časopisa ili ličnosti pokretala burne polemike koje su zauzimale nemali dio (ne samo kulturnog) medijskog prostora. Konačno, o vremenima kada su dnevne novine imale jake kulturne rubrike, štoviše, i posebne kulturne priloge (npr. poznati „Vjesnikov“ prilog „VUS“ za koji je i Milićević pisao). Jednom riječju, o vremenima za kojima samo možemo žaliti jer svega toga danas, nažalost, više gotovo nema.*¹⁰⁴

Taj je vrijednosni sud u funkciji prikazivanja osobnog stava o položaju književne kritike iz kojega je razvidan nostalgičarski ton za nekim, za kritiku, boljim vremenima. Vrijednosni je sud Marka Kolara uglavnom eksplicitan, ali i otvoren za različita tumačenja:

*Pjesnikove savjete možemo poslušati, ali i ne moramo. Autentičnost njegova iskustva Božje blizine možemo povjerovati, ali i ne moramo. Ipak je to samo književnost. No, jedno je sigurno – Golubovi stihovi će se na ovaj ili onaj način „upisati“ u svakog njegovog čitatelja. Kao takvo, pjesništvo Ivana Goluba nadilazi vjerske, pismoznanske, književničke ili bilo koje druge kružoke i upućeno je svima.*¹⁰⁵

¹⁰² Kolar, Mario, *Sinteza pjesništva hrvatske postmoderne*, u: Nuspojave čitanja, Društvo hrvatskih književnika, Podravsko-prigorski ogranak, Koprivnica, 2014., str. 148

¹⁰³ Isto, str. 151

¹⁰⁴ Kolar, Mario, *Bez tetošenja i zaplotnjaštva. Nikola Milićević, „Kritike i polemike“*, u: Nuspojave čitanja, Društvo hrvatskih književnika, Podravsko-prigorski ogranak, Koprivnica, 2014., str.165

¹⁰⁵ Kolar, Mario, *Biti Božje pero. Ivan Golub, „Sijač radosti“*, u: Nuspojave čitanja, Društvo hrvatskih književnika, Podravsko-prigorski ogranak, Koprivnica, 2014., str. 140

Zaključiti je da su znanstvenost, jasnoća, odgovoran i argumentiran pristup razradi tekstova, kao i eksplicitnost vrijednosnih sudova, neka od temeljnih obilježja kritičarskoga stila Marija Kolara koji se, među laureatima, ističe upravo u svom znanstvenom pristupu.

22. DAVOR ŠALAT – zrcaljenje i ogledanje suvremene domaće poezije

Dobitnik nagrade *Julije Benešić* 2015. godine bio je Davor Šalat, za knjigu *Zrcalni ogledi – eseji i kritike o hrvatskoj poeziji*. Knjiga koja okuplja 35 tekstova komponirana je u tri dijela – prvi dio čine *Eseji o različitim književnim temama*, drugi dio *Književnokritički eseji*, dok se u trećemu nalaze *Književnopovijesni eseji*. Budući da ovaj rad zanima isključivo kritika, zadržat će se na temama koje se njome bave. Davor Šalat je u svoja 24 kritička osvrta progovorio o pjesničkom korpusu sljedećih autora: Tonko Maroević, Ante Stamać, Branimir Bošnjak, Dunja Detoni Dujmić, Ervin Jahić, Sonja Manojlović, Daria Žilić, Krešimir Bagić, Tomislav Marijan Bilosnić, Branko Čegec, A. B. Šimić, Borben Vladović, Igor Zidić, Neda Miranda Blažević-Krietzman, Lidija Dujić, Božidar Petrač, Ivan Herceg, Slavko Jendričko itd.

Već se u samome naslovu knjige može uočiti temelj književne komunikacije, a to je zrcaljenje jer se razmatrane teme i zbirke pjesama zrcale u autoru, dok se on ogleda u predmetu o kojemu govori, navodi Šalat u uvodu. Također, autor koji piše o pjesništvu ne ogleda se samo s tekstom već i sa samim sobom, proširujući vlastite spoznajne mogućnosti. Upravo se u toj usporedbi može zaključiti ponešto i o kritici Davora Šalata.

Početak njegovih kritika obično započinje poetološko-stilskim informacijama o autorima koje daju uvid u književno-povijesni kontekst njihova djelovanja: *Poezija Krešimira Bagića, u njezinom do danas dominantnom poetičkom liku, začeta je u vrijeme prevlasti označiteljske scene hrvatskoga pjesništva osamdesetih godina prošloga stoljeća, u razdoblju kvorumaške antilogocentrističke afirmacije fragmenta nad cjelinom, jezika nad stvarnošću, označitelja nad označenim, nova tekstualizma nad poezijom utemeljenom na izrecivom smislu.*¹⁰⁶

U razradi se analitički pristupa svakoj zbirci pjesama, promatrajući i povezujući stilsku i tematsku razinu, motive, jezik i kompozicijske strukture pjesama. Kritičarski je subjekt najčešće neutralan, ili prikazan kroz „mi“ instancu. U kritici Davora Šalata vrlo je malo

¹⁰⁶ Šalat, Davor, *Proboj na poetsku čistinu. Krešimir Bagić: „Trebalo bi srušiti zidove“*, u: *Zrcalni ogled*, Alfa, Zagreb, 2014., str. 103

subjektivnosti ili osobnih doživljaja, eksplicitno ih gotovo uopće nema, a implicitno bi se dali zaključiti jedino iz tumačenja, odnosno zrcaljenja i ogledanja njegova viđenja interpretacije pjesama.

Zanimljivost njegove kritike jest i u neizravnom obraćanju, referiranju na određene autorice koje naziva imenom (Sanja, Darija i sl.), a tim se postupkom ostavlja dojam bliskosti.

Vrijednosni je sud većinom eksplicitan, a prosudbena je poanta uglavnom naglašena onda kada izriče afirmativan sud ili pohvalu, i to najčešće na samome kraju teksta: *Uglavnom, nakon mnoštva zbirki pjesama, Jendričkov tekst i u kvalitetnom ciklusu „Evolucija ludila“ ostaje jednako zaigran i asocijativno svjež, opor u seciranju trule stvarnosti i maštovit u poetskim mogućnostima njezina preoblikovanja.*¹⁰⁷

Vrijednosni sud oblikuje i na temelju određenih želja o nastavku rada autora o kojemu piše: *Nadajmo se, stoga, da će naša pjesnikinja svojom zreloom i vrijednom poetikom izbjeći neka generacijska ladičarenja, razmekšati kritičarske kronologije i bez obzira na svoj razmjerno kasni knjigovni ulazak u poeziju biti percipirana kao nezaobilazni dio suvremene hrvatske pjesničke scene.*¹⁰⁸

Još je jedna zanimljivost ovih kritika, i to upravo u naslovima koji često sadrže i određeni (vrijednosni) sud: *Skladno izgovaranje nesklada, Poezija koja je proplesala, Krasna glazba na tonućem brodu, Evolutivni dinamizam pjesništva Lucijana Kordića*, ili naslov zadnjeg primjera: *Snažna poetska inteligencija, barokistički bogata figurativnost.*

Šalatova kritika polazi od teksta i upravo interpretaciju teksta suprotstavlja vrijednosnome sudu, kao što se može uočiti i u nekim od naslova kritičkih tekstova, a u njegovu se kritičkome stilu zrcali raznolikost suvremene domaće poezije.

¹⁰⁷ Šalat, Davor, *Poetsko protuludilo protiv ludila stvarnosti. Slavko Jendričko: Evolucija ludila*, u: Zrcalni ogled, Alfa, Zagreb, 2014., str. 196

¹⁰⁸ Šalat, Davor, *Snažna poetska inteligencija, barokistički bogata figurativnost. Lidija Dujić: Agavine kćeri*, u: Zrcalni ogled, Alfa, Zagreb, 2014., str. 150

23. IVICA MATIČEVIĆ – mjera za ironiju, subjektivnost i provokaciju

(*Last but not least*) Ivica Matičević, posljednji je laureat đakovačkog niza nagrađenih kritičara, koji je 2016. godine dobio nagradu *Julije Benešić* za svoju knjigu kritika *Mjera za priču*. Knjiga sadrži trideset i jedan kritički tekst (priču), a jedna od zanimljivosti je što u naslovima ne da naslutiti o kojem je autoru riječ, što čitatelj saznaje tek ulaskom u samu *priču* ili tražeći ga u Popisu proznih djela. Matičević je svojom knjigom kritika donio oglede o suvremenoj hrvatskoj prozi autora kao što su Luka Bekavac, Lana Derkač, Nikola Đuretić, Stjepan Čuić, Miro Gavran, Tatjana Gromača, Branko Hećimović, Miljenko Jergović, Zvonimir Majdak, Julijana Matanović, Ivan Aralica, Irena Vrkljan, Pavao Pavličić, Edo Popović, Josip Mlakić, Tanja Mravak itd.

Matičevićeve „kritičke priče“ često započinju upravo – kritikom. Priča o romanu Lane Derkač započinje kritikom postmodernističkog romana: *Roman, baš kao i papir na kojem se najčešće ispisuje, podnosi sve. Fraza o protejskoj formi postala je toliko uvriježena da je roman u literarnoj praksi počeo nalikovati na kantu za smeće. Sve je roman, sve može u roman, trpaj, samo trpaj, i nazovi to romanom, pogriješiti ne možeš... Destruiranje romaneskne jezgrene forme u modernističkoj tradiciji dobro je poznato, opisano i stavljeno od acta. Postmoderna je tomu dodala svoje meandre, retro izvedbe, formalnu kakofoniju i ustrojbeno živciranje čovjeka-čitača-stroja.*

Nakon čega se kritika nastavlja, ironičnim obraćanjem čitatelju: *Ili se prinudno privikni, dragi čitatelju, ili se vrati na lektiru i čitaj Balzaca (tko ti je kriv kad još nisi i ne znaš odrasti). Ili imperativno postani spontani konzument aktualne literarne proizvodnje, mister Prilagođeni, ili rastvori blagotvornu ropotarnicu literarne povijesti i – preživi ovaj nered u društvu i jeziku, u ispljuskanom i rasklimanom ljudskom sustavu koji tone u nepoznatu i bjesomučnu mjeru brzine i zaborava, sve upravo razmjerno proporcionalno dotrajavanju ljudskih vrijednosti.*¹⁰⁹

Kao što je vidljivo iz uvodnih riječi, Matičević se ne libi kritički osvrnuti kako na književnu, tako i na društvenu stvarnost. Posebno je to ostalo upečatljivo u kritici Miljenka Jergovića, koja donosi kritiku, ne na književnoj, nego na osobnoj ili možda nacionalnoj razini, i to na čak

¹⁰⁹ Matičević, Ivica: *Lomljenje mraka, rešetka svjetla*, u: *Mjera za priču*, Ex libris, Zagreb, 2015., str. 25

pet stranica. U uvodu se Jergovića uspoređuje s olinjalim revolverašem i razbojnikom kojeg u američkom vesternu *Nepomirljivi* (Unforgiven) glumi Clint Eastwood, koji u filmu prijeti i optužuje sve stanovnike gradića jer su svi krivi, bez obzira imaju li ikakve stvarne i zamišljene veze s tipovima koji su mu htjeli nauditi. Sličnost je Matičević pronašao u tezi Jergovićeve *Oca* kako su svi Hrvati odgovorni pred ustaškim zločinima, i oni koji su pod Pavelićevim vodstvom doista činili zločine, *i njihova djeca, rodbina, i mi koji smo danas tu gdje jesmo i svi koji će doći poslije nas, i Luka Modrić i Ivica Kostelić i Severina*. Takvim hiperbolističkim, ironijskim postupcima Matičević gradi cijelu svoju *priču* o Miljenku Jergoviću na temelju njegove izjave o kolektivnoj odgovornosti.

Matičević ide tako daleko da donosi i biografske podatke u svrhu podupiranja odnosno argumentiranja Jergovićeve hrvatskog identiteta: ... *postoje oni, Hrvati, i postojim ja, M.J., koji nisam kao oni, iako je vasceloj vasseljeni jasno da sam i ja Hrvat, prezime mi je „markantno hrvatsko“: otac i majka su mi bili Hrvati, oboje kršteni, baka Štefanija po ocu bila je prononsirana ustašica i fanatična katolkinja za što je bila u ime naroda i kažnjena nakon rata, pradjed Marko Jergović bio je iz Ličkog lešića, a iz Like su bili mnogi ustaški prvaci, pišem zapadnom varijantom negdašnjeg jedinstvenog jezika... doduše, sustavno rabim lekseme „tačno“, „tačka“, „vaspitanje“ i još neke, ali tako se hrvatskim jezikom vazda govori tamo odakle sam došao.*¹¹⁰

U ovome primjeru razvidna je količina ironije, čak i parodije, jer se autor poslužio Jergovićevim likom i pisao u njegovom licu, kao u prvoj osobi jednine, a biografske informacije koje je donio poslužile su pojačavanju ukupne ironije cijeloga kritičkoga teksta.

Gotovo da iznenađuju autorovi osobni doživljaji koji su toliko snažni da prelaze u parodiju, kao i općenito negativan stav prema toj temi, vidljiv iz primjera i iz opsega teksta koji se proteže preko punih pet stranica.

Kritičarski je subjekt prema tome prikazan i kroz prvo lice jednine, iako u većini tekstova prevladava „mi“ instanca.

Matičevićev je kritičarski stil jednako oštar i u vrijednosnom sudu, neovisno o njegovoj afirmacijskoj ili negacijskoj poziciji. U prosudbenom stavu na kraju priče o Jergoviću kojoj je Matičević definitivno „uzeo mjeru“, također progovara ironija: *Bez obzira na sve, Jergović je*

¹¹⁰ Matičević, Ivica, *Zrnca pročišćene paranoje*, u: Mjera za priču, Ex libris, Zagreb, 2015., str. 72

na vrhuncu uspjeha, javni znak osobnosti kojemu još uvijek mnogi plješču u zboru, otkrivajući u Ocu kojekakve projektivne metapoetičke dionice, mudru i znakovitu autoreferencijalnost, slojeve, modele, teorijske ladice i meandre o kojima će se uskoro govoriti i na sveučilišnim katedrama... Ima li u ovoj zemlji, u kulturnoj javnoj sferi itko moćniji od Miljenka W. Munnyja, ogorčenog tipa koji puca, viče, psuje i vrijeđa u ime samododijeljenog humanizma, jer su mu njegovi pretci, i povijesna baština negativne geografije, namrli opaki identitet i duboke misli u ime kojih mu je sve dopušteno. Njemu, kako sada stvari stoje, ne bi ništa mogao ni neki zakašnjeli, tusti oblak iz Fukushime. „Tačno tako“ – sroči Jergović na svom hrvatskom – „i tačka“.¹¹¹

Upravo se u ovom primjeru kritičkoga teksta može vidjeti sličnost sa Bagićevom karakteristikom korekcijskog rukopisa, odnosno *pripovijedanjem*, preferiranjem priče koja će čitatelja provocirati neovisno je li pročitao tekst na koji se autor referira. Ova je priča zasigurno takav slučaj jer autor takvom (biografskom) pričom, kao i njenim ironiziranjem i subjektivnošću, proizvodi upravo taj efekt provokacije kod čitatelja.

Zaključiti je da je Matičevićev vrijednosni sud eksplicitan u tolikoj mjeri da čak ni na tome mjestu ne nedostaje ironiziranja. Upravo se u tome očituje njegov kritičarski stil, u subjektivnosti, eksplicitnom vrijednosnom sudu, ironiji i (crnom) humoru.

¹¹¹ Isto, str. 77

24. KOMPARATIVNI UVID U STIL KNJIŽEVNE KRITIKE ĐAKOVAČKIH LAUREATA

Na kraju, kritičarski se stil laureata može sintezno usporediti na temelju opisanih kritičarskih kategorija, odnosno zaključaka o kritičarskome stilu svakog laureata. Prema tome, može se zaključiti kako je znanstvena kritika prevladala kod Branimira Donata, Mirka Tomasovića, Stanislava Marijanovića, Marka Kolara i Darije Žilić. Njihova kritičarska pera najčešće karakteriziraju objektivnost, znanstvenost, biografičnost, povijesnost, ali često i istraživačka metoda kojom se oblikuje argumentacija te vrlo malo osobnosti ili osobnih dojmova autora, pa tako i u vrijednosnome sudu koji je najčešće implicitan. Kritičarsko pismo Darije Žilić razlikuje se od ostalih autora u tome što se njezina argumentacija ne gubi u raspravama o nekim drugim pitanjima, dakle u potpunosti je usredotočena na opis knjige i žanra kojemu pripada, s minimalnim subjektivnim doživljajima, objektivno i usredotočeno isključivo na temu.

Sukladno tome, stil Zdravka Zime ističe se uspješnim spajanjem elemenata znanstvenog diskursa s pjesničkim, u kojemu je prisutna razina osobnoga stila, koja ima funkciju ostvariti kontakt s čitateljem. U usporedbi s njim, Julijana Matanović u znanstvene je kritičke interpretacije još naglašenije interpolirala i svoju osobnu priču, a to je dovelo do spajanja elemenata autobiografije (*Prvo lice jednine*) i pjesničke, odnosno znanstvene kritike, što je također jedan od postupaka provociranja čitateljeve pažnje.

Kada je riječ o provokaciji, može se zaključiti da je ona u najvećoj mjeri prisutna u kritičarskom pismu Krešimira Bagića, Helene Sablić Tomić (oboje su pisali za dnevne novine i prema tome pripadali publicističkoj/žurnalističkoj kritici koja je polemički zaoštrena i koja na neki način ima tu slobodu provokacije), ali i Srećka Lipovčana i Ivice Matičevića. Njihov je kritičarsko-polemički stil dodatno naglašen ironijom, subjektivnošću ili jednostavno *pričom* koja provocira te kod čitatelja izaziva ili negiranje ili afirmiranje pročitanaog teksta, kao i eksplicitnim vrijednosnim sudovima.

Isto tako i stil kritičkoga pisma Borisa Domagoja Biletića karakterizira jedna kritička otvorenost koja može dovesti i do minijature polemike, u njegovu slučaju polemizirajući upravo o kritici, odnosno onoj kritizerskoj kritici koja nema veze sa zdravom argumentiranom

kritikom. Oštar stav, upravo zbog prikaza stvarnoga stanja knjige, kritike i naklade, kao i ironija i hiperboliziranje u svrhu osvješćivanja problema, karakteristike su i kritičarskoga stila Branka Čegeca.

Kritičari čiji je stil naglašeno pozitivnoga, iako često implicitnoga, vrijednosnoga suda bili bi Milovan Tatarin, Božidar Petrač i Ljerka Car Matutinović. S razlikom u tome što se kod Tatarina i Car Matutinović može pronaći više osobnoga ili, pak, komparatističko-osobnoga pristupa književnoj analizi, u kojoj ima i naznaka ironije, a sve to u svrhu povezanosti s recipijentom teksta, što kod Petrača nije slučaj jer takve komunikacije s čitateljem gotovo uopće nema.

Kritičarske modele Ivana Jurina Boškovića i Tonka Maroevića, osim čvrstih analiza teksta, karakterizira i komunikacija s čitateljem, kao i određena doza osobnoga, što se može uočiti i u prosudbenim komentarima. Posebnu vezu s čitateljem ostvarilo je kritičarsko pismo Gorana Rema, koje iskorištava intermedijalnu korelaciju s raznim drugim umjetnostima, čime se indirektno pokazala otvorenost komunikaciji, dok se i na posve izravan način obraća čitateljskoj instanci, često i iz vlastitoga čitateljskog iskustva. Njegov je kritičarski stil, među laureatima, poseban upravo zato što u tolikoj mjeri isprepliće medijsku i književnu kritiku da time daje novi izgled postmodernoj kritici, i to u stalnom međuprožimanju različitih umjetničkih i kulturnih informacija.

Na kraju ostaju Vinko Brešić i Davor Šalat čiji se kritičarski stilovi mogu usporediti na temelju detaljnih raščlamba i analiza književnih djela na više razina, s razlikom u tome što se kod Vinka Brešića može pronaći nešto više osobnosti nego kod Davora Šalata.

Navedene usporedbe, odnosno istaknute „sličnosti“ poprilično su uvjetne jer su dovedene u vezu na tek nekoliko razina, ali bitno je naglasiti kako svaki kritičar posjeduje svoj osobni stil koji je samim tim neusporediv i služi obogaćivanju raznolike kritičarske produkcije hrvatske književnosti. Budući da je riječ o dvadeset i jednom autoru čiji su različiti kritičarski stilovi nagrađivani unazad dvadeset godina, moguće je primijetiti da su neki od kriterija pri dodjeli nagrade za najbolju književnokritičku knjigu upravo naglašena kritičarska uvjerljivost i znanstvena potkovanost, kao i kritičarska inventivnost (ili u pogledu korpusa tekstova ili, pak, pristupa književnim djelima). Zanimljivost je u tome što se u dvadeset godina nagrade nije

dogodilo ponovno nagrađivanje nekog autora, odnosno što je i u tom pogledu dodjela raznovrsna, nepristrana i svake godine „nova“.

25. ZAKLJUČAK

U bavljenju hrvatskom književnom kritikom na uzorku nagrađivanih kritičara, može se prije svega uočiti kako tiskana izdanja kritika u Hrvatskoj još uvijek postoje, unatoč elektroničkom zaposjedanju medijskoga prostora, a dva desetljeća nagrađivanih književnokritičarskih knjiga to i potvrđuje.

Analizom svih nagrađenih knjiga kritika predstavljen je određeni dio hrvatske kritičarske produkcije, koji je kroz dugogodišnje djelovanje u kritičarskoj zbilji svoga vremena pokazao zavidnu razinu znanja, stručnosti i kreativnosti. Na temelju analiziranih kategorija, kao što su tipovi početaka i razrada kritičkih tekstova, kritičarski subjekt, implicitan ili eksplicitan vrijednosni sud, subjektivnost, korpus kritičkih tekstova i sl., pokušalo se kreirati određenu sliku o kritičarskome stilu svakoga pojedinog autora.

Za zaključiti je kako su kritičarski stilovi, na temelju upravo tih kategorija, u potpunosti individualni i zapravo teško usporedivi, dok se određene sličnosti u stilovima kritičara najčešće mogu pronaći, primjerice, prema Pavletićevoj podjeli kritike, u subjektivnom/objektivnom pristupu, odnosu s čitateljskom instancom i sl.

Na koncu, analizirani su predlošci pokazali kako su „nagrađivani“ stilovi hrvatske književne kritike doista raznoliki. Što je najvažnije, gotovo četvrtstoljetno postojanje nagrade *Julije Benešić* upućuje na postojanje, kontinuitet i kvalitetu kritičarskog pisanja, a samim time i na razvijanje kritičkoga mišljenja koje je svakom čitatelju, u vremenu u kojem živimo, i te kako potrebno.

26. LITERATURA

26.1. Popis izvora:

1. Bagić, Krešimir. 2002. *Brisani prostor*. Zagreb: Meandar.
2. Biletić, Boris Domagoj. 2007. *Pristrani čitatelj II*. Pula: Zavičajna naklada „Žakan Juri“.
3. Brešić, Vinko. 2008. *Kritike*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
4. Car Matutinović, Ljerka. 2013. *Vijenac odabranih*. Zagreb: Biakova.
5. Čegec, Branko. 2011. *Pokret otpora*. Zagreb: Meandarmedia.
6. Donat, Branimir. 1998. *Politika hrvatske književnosti i književnost hrvatske politike*. Zagreb: Matica hrvatska.
1998. *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*. Zagreb: Dora Krupićeva.
7. Jurin Bošković, Ivan. 1997. *Prozna vremena*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
8. Kolar, Mario. 2014. *Nuspojave čitanja*. Koprivnica: Društvo hrvatskih književnika. Podravsko-prigorski ogranak.
9. Lipovčan, Srećko. 2006. *Vrijeme nevremena*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.
10. Marijanović, Stanislav. 1983. *Povratak zavičajnicima*. Osijek: Revija, Izdavački centar radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“.
1990. *Fin de siecle hrvatske moderne*. Osijek: Revija, Izdavački centar radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“.
2005. *Iznovljavanja*. Osijek: Matica hrvatska, ogranak Osijek.
11. Maroević, Tonko. 1998. *Klik!*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
12. Matanović, Julijana. 1997. *Prvo lice jednine*. Osijek: Knjižnica Neotradicija.
13. Matičević, Ivica. 2015. *Mjera za priču*. Zagreb: Ex Libris.
14. Petrač, Božidar. 2006. *Različiti književni svjetovi*. Zagreb: Naklada Jurčić d.o.o.
15. Rem, Goran. 2010. *Retorika kritike*. Osijek: Matica hrvatska, ogranak Osijek.

16. Sablić Tomić, Helena. 2004. *Gola u snu*. Zagreb: Znanje.
17. Šalat, Davor. 2014. *Zrcalni ogled*. Zagreb: Alfa.
18. Tatarin, Milovan. 2004. *Kućni prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga.
19. Tomasović, Mirko. 2002. *Marulološke rasprave*. Zagreb: Konzor.
20. Zima, Zdravko. 2000. *Porok pisanja*. Zagreb: SysPrint.
21. Žilić, Darija. 2010. *Muza izvan geta*. Zagreb: Biakova.

26.2. Popis citirane literature:

1. Bagić, Krešimir. 1988. Književna kritika kao korekcijski rukopis u: *Četiri dimenzije sumnje*. Zagreb: Quorum.
2. Barthes, Roland. 2009. *Kritika i istina*. Zagreb: Algoritam.
3. Ćurić, Mirko. 2017. (Prvih) dvadeset godina Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara u: *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. Đakovo: Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski.
4. De Man, Paul. 1975. *Problemi moderne kritike*. Beograd: Nolit.
5. Jukić, Sanja. 2011. Kritika kao polilog u: *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. Đakovo: Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski.
6. Rem, Goran; Jukić, Sanja. 2015. Polimedijski subjekt suvremene hrvatske književne kritike na primjeru kritičarskog diskursa Davora Ivankovca, u kontekstu književne kritike đakovačkih laureata u: *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. Đakovo: Ogranak Matice hrvatske u Đakovu; DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski.
7. Pavletić, Vlatko. 1958. *Hrvatski književni kritičari I*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Petrović, Svetozar. 1972. *Priroda kritike*. Zagreb: Liber. Izdanja Instituta za znanost o književnosti.